

Szitalkötő

Szójátéktér

Ritmuskészítők

Nézzük együtt ...

Gulácsy Lajos képeit!

Sárgája nap, fehérje hold

Szóról szóra ...

Tutyimutyi paksaméta

Kollázs-varázs

Tetkó, a tengerész

Szellemvasút

Borka és az incifinci

2010 / 1 TAVASZ

Most kezdődik a... versek Balogh Tünde képei	1
Jámborné Balog Tünde > Sárgája nap, fehérje hold	4
Időjáték ... Péter	6
Kricsfalussy Beáta > Tojásoló	8
Handi Péter > Ólomkatona és ezüstkánál	10
Volt egyszer egy kemence Máté Angi meséje, Szulyouszky Sarolta rajza	12
Várady Judit > Fűben, fában orvosság	14
Szememben a világ Tomasz Gudzowaty fotói	16
Tetkó, a tengerész Dávid Ádám verse, Orr Máté rajza	17
Orosz Anna Ida > Kollázs-varázs	18
Búth Emília > Haj-rá a szerző nyirkáival	20
Victor András > Bajusz	21
Pegasus hátán ... A medve városa	22
Nézzük együtt ... Gulácsy Lajos képeit!	24
Fábián Emese > Ritmuskészítők	26
Levendel Júlia > Szellemvasút	28
Blökkencs és Hencő a városba mennek Kirdly Levente meséje, Orr Máté rajza	30
Náddori Lília > Aprópénz és rózsza	32
Horgas Béla > Szóról szóra ... Tutyimutyi paksaméta	34
Kállay Géza > Azt állítom: asztal	35
Hernádi Sándor > Szójátéktér	38
Borka és az incifinci Horgas Judit meséje, Keresztes Dóra rajza	40
Kámán Balázs > És akkor ... a hajó elsodródott	44
Győrffy Iván > Szitakötő szótár	46
Kulturális ajánló László Emma rajza	borító 3
Bent vagyunk a vízben	borító 4

Szerkesztők > Horgas Judit, Levendel Júlia, Horgas Béla
Grafikai tervezők > René Margit, Balogh Györgyi
Olvasószerkesztő > Bohus Magda

Kiadja > a Liget Műhely Alapítvány
Szerkesztőség címe > 1122 Kissvábhegyi út 4-6.
E-mail > info@szitakoto.com
Internet > www.szitakoto.com

Nagy és Társa Nyomda és Kiadó Kft.
Felelős vezető > Szűcs Ernőné

Támogatók > Miniszterelnöki Hivatal, Oktatási és Kulturális Minisztérium,
Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium,
Táncsics Alapítvány
Partnerek > Kieselbach Archívum

Terjeszti > a Lapker Zrt.
Előfizethető közvetlenül a kiadónál, a hírlapkézbesítő postahivataloknál
és a HELIR-nél (1089 Budapest, Orczy tér 1.)

Előfizetési díj egy évre > 1680 Ft
Megjelenik negyedévente.
ISSN 1789-4972

Most kezdődik a...

...mi kezdődik most? És hol? És milyen lesz? Meddig tart?
És mi közünk hozzá, mi a részünk benne, mi a dolgunk vele,
mit tegyünk érte? Hozzá, benne, vele, érte...
Kezdődik vagy folytatódik? Te mit érzel? Mit gondolsz?

Tárt karokkal

A szürkeségnek vége,
csak álom volt a tél.
Szirmot borzong a reggel,
a kert inget cserél.

A színek visszatérnek.
A Nap begye piros,
fűben hempereghetsz,
és semmi nem tilos.

Kitárt karokkal nézlek,
s moccanni sem tudok,
sorok közt botladozva,
mégis veled vagyok.

BÚTH EMÍLIA

Virágtészta, fénylevelés

Nem jön vissza, mondták a többiek,
a világ végéről minek is jönné.
A csonthideg fejünkre nő. Míg ő?

A csillagkandalló mellett henyél
földöntúli, fényes kényelemben,
ott lakmározik, miközben éléskamránk
végeképp kifogy, szívünk kifagy. Á,

eszében sincsen hozzánk visszatérni,
hiába minden, most már reménytelen,
főhet fejünk a morcos csonthidegben.

Hallgattam inkább, és így bölcs maradtam.
Sejtettem, a tél úgyse végleges.
Másnap együtt kiáltottuk: tavasz van!
Virágtésztát ettünk és fénylevelést.

NÉMETH BÁLINT

Tavaszi vásár

Rigóékra portya vár,
földmentes giliszta
érkezett az olvadással
nyílt biopiacra.
Kinek csőre elég tiszta,
válogathat, de azután,
bármit csipog,
lenyelt pondrót
úgysem vesznek vissza.

POLGÁR TERÉZ ESZTER

Madárszárny írja

Nem tudjuk, honnan jön az új erő,
a kedv az ébredéshez,
de ami elbújt, nézd, megint bújik elő,
lélegzik, nyújtózik, érez.

Madárszárny írja az égre: *lehet*.
Friss szél simogatja a fákat.
Sürget az élet, várt már eleget,
tovább egy percig se várhat.

Szirmot színez, rügyet fakaszt,
füvet sarjaszt, levelet bont ezret,
mintha nem ismernénk, csak a tavaszt,
s nem volna más: mindig a kezdet.

CSENGERY KRISTÓF

Tavaszi történet

Szervusz, mókusz, szólt a krókus,
tavasz van már? Te mit gondolsz?
Ugyan, krókus, így a mókus,
minek ez a hókus-pókus?
Mit kérdezel? Nem hírt hoztál?
Talán meg is náthásodtál,
vagy pösze vagy, pici krókus,
mondd utánam szépen: mókus.
Pösze, te meg pisze, mókusz,
vágott vissza a kis krókus.

Napestig így viccelődtek,
zöldült a hegy, rügyek nőttek,
a mókus bukfencet vetett,
a krókus azt mondta, remek,
és barátok lettek, tényleg.
Tavasszal ez megtörténhet.

HORGAS BÉLA

Sárgája nap, fehérje hold

Nagykarácsony napján nagy hóeső esett, / Hangos húsvét napján Duna megáradott, / Piros pünkösd napján rózsza megvirágzott - festi egy régi népdalunk természeti képekkel az év nagy ünnepeit. Közülük is kiemelkedik a húsvét. Jelentőségét mutatja, hogy hosszú készülődés előzi meg, amit a régiek szigorúan betartottak. Még a hónapnevek is ehhez igazodtak: az egykori kalendáriumok februárt *böjtelő*, márciust *böjtmás* havának nevezték.

Húshagyó keddet, farsang utolsó napját féktelen mulatozással, evés-ivással töltötték mindenütt, *hamvazó szerda* azonban, a *nagyböjt* kezdete, véget vetett a vigasságnak. Sokan egyenesen a mulatságból mentek hajnali misére hamvazkodni. (A bibliai időkben a bűnös azzal mutatta ki bűnbánatát, hogy hamut szórt a fejére, innen a szokás.) Ettől kezdve hat héten át a hétköznapokon nem ettek húst.

A nagyböjt vége, egyben csúcspontja a *virágvasárnapot* követő *nagyhét*. *Nagycsütörtök* az utolsó vacsora emlékezete; *nagypéntek* Jézus kereszthalálának napja; *nagyszombat* éjszakája és húsvétvasárnap feltámadásának örömmünnepe. A húsvéthétfői locsolkodás már csak ráadás. E vidám szokás eredete az ősi termékenységvarázslásokban és a keresztelés szertartásában gyökerezik. Húsvét mozgó ünnep: március 22. és április 25. között a tavaszi napfordulót követő holdtölte utáni első vasárnapra esik.

Ha a karácsonyt fenyővel, a pünkösdöt rózsával társítjuk, a húsvét jelképe a kecskefűz bársonyos, szürke barkája. Virágvasárnap a barkaszentelés napja, sokan hazaviszik és megőrzik a következő húsvétig a szépséges ágakat.

Nagypéntek ma is szigorú böjti nap a keresztény hívők számára. Gyerekkoromban, a múlt század derekán aznap csak pattogatott kukoricát ehettünk, és éhségünket még mardosóbbá tette a tűzhelyen rotyogó sonka csábító illata. Korgó gyomorral lestük a *vacsoracsillagot*, mert ha megjelent az alkonyi égen, leülhettünk enni. A vacsora is böjtös volt: hajában főtt krumplit kaptunk egy kis vajjal, de főúri lakomának éreztük a hosszú koplalás után.

Nagypénteken mossa holló a fiát, mondta evés után anyánk, és a mosóteknőbe állítva lecsutakolt minket, gyerekeket, hogy tiszták legyünk az ünnepre.

Nagycsütörtökön elnémultak a harangok. Az öregek azt mondták róluk, *Rómába mentek*. Helyettük fakereplővel kepeltek. A mi városunkban a reformátusok sem harangoztak. Kisfiúk énekeltek zoltárt a toronyban, ezt hívták *bőrharangnak*. A harangok csak nagyszombaton este tértek vissza. Amikor meghallottuk zengésüket-bongásukat, kiabálni kezdtünk: *Kígyók, békák, szaladjatok, mögszóltak a harangok!*

Húsvéti tojások Faragóné Horváth Katalin műhelyéből

A húsvéti lakoma régen a bibliai hagyomány szerinti bárány volt. Ma legtöbbször főtt, füstölt sonkát esznek tojással, a húsvét legismertebb jelképével. Se szeri, se száma a húsvéti hímes tojással kapcsolatos szokásoknak. Egyik helyen beleszántották az első barázdába a jó termés végett, másutt villámcsapás ellen átdobták a háztetőn vagy elásták. Tették sírra, koporsóba, csecsemő fürösztő vizébe, gurították új asszony széke alá. Erdélyben az égre dobálták. *Ilyen szép lögyél, ilyen fehér lögyél, ilyen kerek lögyél, mint ez a tojás*, mondotta Tápén a keresztanya keresztgyerekének. A fiúk *csokkantottak, törököztek* vagy *koccintottak* a locsolkodásért kapott tojásokkal, s azé lett mind, akié ép maradt.

Húsvéti piros tojás, írott tojás, hímes tojás! Díszítik ősi jelekkel, egyszerű vonalakkal, reneszánsz virágmintákkal, nappal, holddal, csillagokkal, életfával, mennybe vivő lajtorjával. Akár a földgömbnek, van sarka, egyenlítője, délkörei, elfér rajta egy egész világ. Színesre festik, karcolják bicskahegygel, ékesítik ecsettel, írják írókával, batikolják méhviasszal vagy maratják savval, hogy áttört legyen, mint a lyukacsos fehérhímezés. Fémrátétekkel díszítik: megpatkolják.

Sok régi mítosz szerint a mindenség tojásból teremtődött. Finn nyelvokonaink eposzában a bűvárkacsa tojásának kettévált héjából támadt ég és föld, sárgájából nap, fehérjéből hold; a szintén finnugor izsórok szerint egy fecske szétört tojásaiból lettek az égitestek.

Bizony, világjelkép a tojás, amiből három hét alatt pihés, eleven jószág kelhet ki. Élet születik a tojásból, ezért lett Jézus feltámadásának is jelképe.

JÁMBORNÉ
BALOG TÜNDE

>> IDŐJÁTÉK

Péter

A görög mitológiából választott hősök és különös lények – mint a szfinx vagy a szirének – története mesésen sűrítik az ember tapasztalatait. Az ókorban a legegyszerűbb természeti jelenségeket is egymásba kapaszkodó, mindig szerteágazó, néha bizony össze is gubancolódó *történetekkel* (mondjuk inkább: történetekben?) értelmezték. Az egyistenhitet hirdető és megalapozó Mózes-könyvek, igaz, roppant tömören, de ugyancsak *mesélnek* – szinte mindenről! A teremtésről, az ember megkísértéseiről és bűnbeeséséről, testvérháborúról, vízözönről, a zsidó nép kivonulásáról Egyiptomból, vagy hogy a közösség életében nélkülözhetetlen szigorú törvényt miképpen diktálta az Úr.

Jöjjetek
utánam,
és én ember-
halászká
teszlek titeket.

Az *Újszövetség*, még a történetdarabokat leginkább őrző négy evangélium szemlélete is más. Éppen mert *evangélium*. A görög szó eredeti jelentése: jó hír, örömhír. S hogy mi az örömhír? Hát maga Jézus, vagyis az eljövele, megváltó ereje. A zsidó hitben nevelkedett, és magát mindvégig zsidó messiásnak (megváltónak) mondó Jézus élőszóval hirdette tanításait, s tanítványait is prédikálással bízta meg. Minden leírt szöveg jóval a keresztfeszítés után készült, s a szerzők akkor már elsősorban nem mondákat, mítoszokat, hanem kinyilatkoztatásokat akartak rögzíteni. Jézus születését és halálát még olyasféleképpen *mesélik* el, ahogy a héber *Biblia* sorolja az eseményeket, de például a Megváltó emberi kapcsolatairól alig szólnak. Úgy tűnik, magányos volt, holott igehirdetését a társak kiválasztásával kezdte. „Amikor a Galileai-tenger partján járt, meglátott két testvért, Simont, akit Péternek hívtak, és testvérét, Andrászt, amint hálójukat a tengerbe vetették, mivel halászok voltak. Így szólt hozzájuk: 'Jöjjetek utánam, és én emberhalászká teszlek titeket.' Ők pedig azonnal otthagyták hálójukat, és

kövezték őt.” Aztán másik halászó testvérpárral találkozott, majd a vámszedő Mátét hívta tanítványnak – tudjuk, az utolsó vacsorán tizenkét apostollal ünnepelt. Ám a gyógyítások, csodatételek, beszédek, s végül az utolsó éjszaka gyötrelmei közben egyedül viaskodott.

A legelső megszólított tehát Péter volt. Pontosabban Simon (a héber szó figyelmet, hallgatást jelent), akit Jézus nevezett el Péternek (ez viszont görög szó, és kősziklát jelent). Az újszövetségi iratok mind első helyen említik Pétert, s hozzá köthető a legtöbb mitologikus történet. Mitologikus, hogy már a neve is – az eredeti és az adományozott – a jellemét, illetve a sorsát idézi. Hogy minden előre kiszabott, elrendelt, s leginkább az, hogy egy-egy motívum többféleképpen értelmezhető. Talán azért kapta a „kőszikla” nevet, mert a keresztény egyház megalapítója lett, Jézus neki adta a mennyország kapuinak kulcsait, ő a pápák, a halászok és Róma városának védőszentje. Ugyanakkor Jézus megjövendölte, hogy a legnehezebb helyzetben Péter megtagadja. Gúnyosan hívta hát kősziklának?

Az utolsó vacsora végeztével, „miután elénekelték a zsoltárokat, kimentek az Olajfák hegyére”. Ott mondta Jézus, hogy tanítványai mind „megbotránkoznak benne” azon az éjszakán, s hiába erősködött a leghívebb, leglelkesebb apostol,

hogy „ha mindenki meg is botránkozik benned, én soha meg nem botránkozom”, Jézus szomorúan, sokat tudóan felelte: „Bizony, mondom néked, hogy ezen az éjszakán, mielőtt a kakas megszólal, háromszor tagadsz meg engem.” Péter meg tovább fogadkozott: „Ha meg is kell halnom veled, akkor sem tagadlak meg”. Ám alighogy elhangottak ezek a szavak, a Gecsemáné-kertben egyik tanítvány sem tudott ébren maradni és virrasztani a szenvedő Jézussal. Amikor pedig a vacsora után eliszkoló Iskáriótes Júdás harminc ezüstért elárulta mesterét, és a kardokkal, botokkal érkező katonáknak megmutatta, kit kell elfogni, „a tanítványok mind elhagyták őt, és elfutottak”.

Péter félve-szorongva azért a közelben maradt, ült az udvaron, egy szolgálólány meg mustrálgatva megjegyezte: „Te is a galileai Jézussal voltál”. A jelenlévők Péterre néztek, s hallhatták, mikor azt mondja: „Nem tudom, mit beszélsz”. Aztán egy másik szolgálólány is felfigyelt rá – „Ez a názáreti Jézussal volt!” –, és Péter akkor is rémülten tiltakozott: „Nem ismerem azt az embert”. Kis idő múlva többen is megjegyezték: „Bizony, közülük való vagy te is, hiszen a kiejtésed is árulkodik rólad”, de Péter „átkozódni és esküdni kezdett: ‘Nem ismerem azt az embert.’”

S akkor megszólalt a kakas, és az emberhalász visszaemlékezett Jézus jövődölesére. Keserves sírásra fakadt, de a szégyen és a megrázkódtatás vissza is zökkentette – soha többé nem hagyta el meggyőződését. A tanítványok közül ő

prédikált legtöbbit; görög vidékeken is híveket szerzett, Antiochiában püspökséget alapított, amelynek vezetője lett. Utoljára a hatalmától megrészegült, keresztényeket üldöző Néro császár Rómájában hirdetett ígét; őt is keresztre feszítették. Minden hittudós mártírnak tartja, de elfogásáról és haláláról eltérő legendák maradtak meg. Úgy tartják például, hogy saját kívánságára fejfelé feszítették a keresztfára, mert nem tartotta magához méltónak Jézus halálát. A Szent Péter Bazilika helyén temették el. Másik változatban Péter menekülni próbált Rómából, mikor az úton szembe jött vele Jézus. „Hová mész, Uram?”, kérdezte a tanítvány, és Jézus azt felelte, Rómába, hogy újra megfessék. Ebből Péter megértette, hogy nem futhat el, vállalnia kell sorsa beteljesedését – így tért vissza, és adta föl magát.

Az emberi esendőséget ismerő, szomorúan megértő és oly sok mindent megbocsátó Jézus végül is szeretetre tanított. A zsidó Biblia törvényeit ezzel a reménnyel – a szeretet lehetőségével – gazdagította. Az evangélium – az örömhír – pedig minden embernek szól, bőrszíntől, hittől, nemtől függetlenül.

Tojásoló

Az idők folyamán mintha feledésbe merült volna, miért, hogyan alakultak ki a különféle húsvéti szokások. Igaz, vallásonként és kultúránként változtak és változnak, de szinte mindegyik kapcsolatba hozható a tavaszvárás és az újjászületés ünneplésével. Húsvét szimbólumai között is vannak, amelyek gyakran kiegészülnek a népszokások elemeivel. Ezek közül talán a tojás az egyik legelterjedtebb szimbólum. Az ősi kultúrákban az újjászületés, a teremtés, a termékenység jelképe volt, és számos teremtés-mítoszban is szerepel a tojás. „Omne vivum ex ovo” (minden élet tojásból ered), tartja a latin mondás. Az ősi egyiptomi, perzsa és római kultúrákban a tavaszvárás rítusának elengedhetetlen kelléke volt, míg az egyházakban a feltámadás jelképe lett a tojás.

A tojásfestés eredete bizonytalan, de díszített tojásokat már avar kori sírokban is találtak, az első írásos emlékeink pedig a 13. századból származnak. Kezdetben a tojások egyszínűek voltak, jellemzően pirosak, ami Jézus kiontott vérért jelképezte, de a pirosnak mágikus, védelmező erőt is tulajdonítottak. A tojás ajándékozása talán onnan ered, hogy az egykor oly szigorúan betartott 40 napos böjt alatt a tojásevést is tiltották. Húsvétkor a böjt befejeztével az emberek tojást ajándékoztak egymásnak.

Számos babona is fűződik a tojáshoz. Úgy tartották, ha a nagypénteken tojt tojást 100 évig megőrzik, sárgája gyémánttá változik, vagy ha húsvétvasárnap megfőzik, a termés gazdag lesz, és a családot nem éri hirtelen halál.

Néhány európai országban szokás, hogy a gyerekek a tojásokat domboldalon gurítják le. Ez a játék a Krisztus sírját elzáró kövek elgörgetését idézi. A tojások elrejtése és megkeresése, gondolom, mindenki számára ismerős. De hogy a látáskárosult gyerekek se maradjanak ki ebből a vidám játékból, ma már több országban kapható zenélő vagy különböző hangokat adó tojás.

A tojásfestés szokása az egész világon elterjedt. A díszítésre használt motívumok országonként, tájanként változóak. A tojásokat sokféle technikával díszítik: viaszolják, festik, patkolják, vésik, csipkézik, batikolják. A húsvéti tojás készülhet főtt tojásból, de lehet kifújt tojás is. A festéshez egyenletes színű, sima felületű tojást érdemes választani.

Először mossuk meg mosogatószeres vízzel. Hústúvel vagy zsákvarró tűvel óvatosan kocogtatva először a tojás csúcsos végén, majd megfordítva, a másik felén is fúrjunk lyukat. Fújjuk ki a jól összerázott tojás tartalmát egy tálba, meleg vízzel alaposan öblítsük (a vizet is fújjuk ki belőle). Festés előtt ecetes vattával zsírtalanítsuk a felületet.

Sokféle tojásfesték kapható, de érdemes kipróbálni néhány hagyományos festési eljárást. Rózsaszínt kapunk, ha 2 dl céklalét 1 teáskanál ecettel és 6 dl vízzel elkeverünk, és fél órát áztatjuk benne a tojásokat. Narancsos árnyalatú lesz a tojás, ha 4-5 vöröshagyma külső héját 1 teáskanál ecettel, 6 dl vízzel fél órán keresztül forralt festőlébe áztatjuk. Nagyon szép, barnás-vörös szín érhető el, ha lilahagyma-héjat használunk a pác elkészítéséhez. A szín mélysége az áztatási idő hosszától függ. Aki az élénk színeket szereti, az ecetes vízbe 10-20 csepp ételszínezőt keverjen. A megfestett tojásokat kanállal óvatosan szedjük ki és szárítsuk meg. Díszíthetjük keskeny csipkeszalagokkal vagy apró, virágformájú szárasztással, sőt, színes gyöngyöket is ragaszthatunk a virágok közepébe. Száraz betűasztással neveket, üzeneteket is írhatunk a tojásra.

A kifújt tojásba tehetünk szalagot. Vágjunk le a tojás hosszánál ötször-hatször hosszabb szalagot, hajtsuk félbe, a két végét kössük olyan nagy csomóba, hogy a lyukon ne férjen át. Horgolótűvel vagy dróttal a félbehajtott végénél fogva húzzuk át a lyukakon, és már fel is akaszthatjuk egy barkaágra, de kosárba is tehetjük. Ha véletlenül összetörne a festett tojás, ne dobjuk ki! Az apró darabokra tört héjból mozaiktechnikával szép kép vagy képeret készíthető.

KRICSFALUSSY BEÁTA

Ólomkatona és ezüstkanál

Ide figyelj, ez titok, de el kell mondanom. S kinek, ha nem neked, akivel jóban vagyok!

Kisgyerek koromban történt, még nem sokat tudtam a világról, oviba jártam, de már minden érdekelt. Hallgatóztam, hogy a felnőttek mit beszélnek, s ha nem is értettem mindent, néhány szó vagy mondatfoszlány utat talált a fejembe. Gondolom, te is voltál így ezzel. Egyszer ezeket a szavakat hallottam az asztal mellől – azt hiszem, nagypapa szájából:

– ...Jó az a föld... Amit ledugsz a földbe, az mind kinő... Többszörösen.

**Ha ő azt
mondja, hogy
amit ledugnak
a földbe,
az mind
többszörösen
kinő, biztosan
úgy van.**

Hát, ezen alaposan elgondolkoztam. Mert nagypapa komoly ember volt, aki csupa igazságot mondott. Egyszer az ölébe vett, és fölmutatott az égre:

– Nézz fel és csukd be szemed, tátsd ki szád! Ha jól csinálod, belerepül egy savanyúcukor...

Erre én felnéztem csukott szemmel az égre, szélesre tátottam a szájam, és valóban beleesett egy cukorka! Szóval, nagypának hinni lehetett. Ha ő azt mondja, hogy amit ledugnak a földbe, az mind többszörösen kinő, biztosan úgy van. Milyen nagyszerű volna, ha elültetném a hintalovamat, Pejkót, és kinőne a földből öt vagy hat hintaló... Vagy az ólomkatonát, amit Jósikától kaptam a születésnapomra!

Az ólomkatonával kezdtem. Ástam egy lyukat a kert végében a kerítés mellé, beletettem az ólomkatonámat, betemettem és – vártam. Nagyot néznek majd társaim az oviban, ha megmutatom a földből kinőtt hadsereget! De az ólomvitézek csak nem akartak kinőni, hosszú napok után sem, pedig ovi után egyenesen kiszaladtam a kerítés mellé, hátha...

Végül óvatosan megkérdeztem anyut, hogy amit a földbe ültetünk, kinő-e?

– Bizony ki! – mondta anyu, és hozzátette: – Ha sokat locsolod.

Tehát locsolni kell... Szóval ez volt eddig a hiba. Most már biztos voltam a dolgomban,

és az ólomkatona mellé tettem egy szép ezüstkanalat, amit a konyhafiókból csentem el... Nagyi kedvence volt a kávézáshoz. Hogy örül majd, amikor eléje teszem az öt-hat újonnan nőtt ezüstkanálkát!

Fogtam a kis kézikannát és jól meglocsoltam mindkét dugványomat. S vártam. Ismét napokig. Közben nagyi rémülten kereste kedvelt kiskanalát a konyhában, mindent felforgatott, a fiókok mélyére nézett és elképedve mondta anyunak:

– Aranyom, eltűnt a kis ezüstkanalam! Nem láttad valahol?

Sajnáltam nagyit, de arra gondoltam, biztosan megbocsátja tettemet, amikor meglátja a sok kis ezüstkanalat. Már nyár vége volt és egyre türelmetlenebb lettem, mert semmi nem akart kinőni a földből. Az ólomkatonával sem

játszhattam. Végre rászántam magam és óvatosan megkérdeztem az óvónéit, hogy amit elültetünk, mind kikel-e? S akkor ő elmagyarázta, hogy magnak vagy palántának kell lennie az ültetvénynek...

Képzelheted, mennyire szégyelltem magam! De nem mondtam el senkinek. Hazaérve kiástam az ólomkatonát és az ezüstkanálkát a földből. Csupa sár volt mindkettő. A kanálkát alaposan kifényesítettem, és visszacsempésztem a konyhafiókba. Nagyi nem tudta mire vélni a csodát, mikor megtalálta. Én pedig megfogadtam, hogy előbb kérdezek, és jól megforgatom a fejemben, amit hallottam. Ezt ajánlhatom neked is.

De a történetemet, becsszóra, ne meséld el senkinek!

HANDI PÉTER

Volt egyszer egy kemence

Volt egyszer egy kemence.

Ennek a kemencének volt egy bújja, búbos kemence volt.
(Olyan, mint a búbos vöcsök, csak nagyobb, és nem repült.)
Volt még egy kéménye és egy szája.

A kémény a búb mellől nőtt ki, nyújtotta magát fölfele – azt hihette, aki látta, hogy versenyez a nyárfával –, közben kormos torkával rekedten krárogott.

A szája tátva a kemencének, és benne volt az üres.
Nem süttöttek már ott duzzogó cipókat, púpjanótt kenyereket.

Nem tették lapátra a rengő, dagasztott kenyértésztát, nem suttyantották parázsra, káposztalevélre, nem kukucsálták, hogy sül-e már a madár-kenyér, nem szedték ki kapkodva, hogy jujjdeforró, a piculáját, nem supogtatták a végén, hogy lehulljon az égettje.

S hogy mindezt nem csinálták, annak egy bolt volt az oka.

Olyan bolt, amiben vehettél egérfogót, körtekompótot, volt benne kenyér is, cipó is, minden, ami kell.

Az emberek hát a boltból vették az egérfogót, körtekompótot, onnan a kenyeret, a cipót, mindent, ami kell.

Ezért nem kellett már a kemencében sütni a kenyeret.

Így a kemence csak volt: lehetett benézni tátott száján, lecsúszni a púpján, leülni melléje egyik felén, leülni melléje másik felén. Ennyit lehetett.

Megunta ezt a kemence kéménye, egy szép napon gondolt egyet, s szörcsögtetni kezdett:

– Szrccs, szrccs, szrccs – égbe nyújtott nyakába, mint szívókán szívta be az égen járó felhőket.

A szép, kövér felhődarabok a kéményen keresztül behuppantak a kemencébe, kicsi, duzzogó cipókká váltak, púpjanótt kenyerekké.

Csak felhőből voltak, nem dagasztott lisztből.

Az emberek kiszaladtak házaikból, ki a boltból, hagyták az egérfogót, az egeret, a boltost, a boltosnét, mentek a sült felhőszag után, az beköltözött az orrukba, s orruknál fogva vezette, kacsaringóztatta őket, s egyszer csak ott találták magukat a kemence tele szája előtt, és csak ették, ették a felhőcipókat.

Miközben ették, valami szép könnyűséget éreztek, a talpukról lemaradt a föld, a házat, boltot, kemencét már föntről látták, és lebegtek az égen a felhőfaló emberek.

Fűben, fában orvosság

Évezredek óta növények leveléből, szárából, virágából és gyökeréből készültek gyógyhatású szerek. Ha fáj a torkod vagy begyullad a szemed, a kamilla virágának főzete segíthet, darázscsípésre jó az összedörzsölt petrezselyem, hasfájós kisgyerekeknek a köménymagos tea, a reumás fájdalmakban szenvedő öregeknek használ a rozmarin vagy a friss fenyőrügy főzete. Régi receptkönyvek hosszú oldalakon írják le, hogyan lehet távoli országokban termő különféle növényekből lázcsillapítót vagy fájdalomenyhítőt főzni. Ismerték a nadragulya, a gyűszűvirág, a beléndek és még sok száz fajta növény gyógyító hatását anélkül, hogy tudták volna, mik is tulajdonképpen azok a növényekből kivont hatóanyagok, amelyek megszüntetik a vérzést, csillapítják a fejfájást, enyhítik a gyomorbántalmakat vagy elszibbasztják a fájó tagokat.

A közel száz esztendővel ezelőtt rohamosan fejlődésnek indult vegyészet és az orvostudomány megfejtette a gyógynövények titkait, és ma már mesterségesen is elő tudják állítani a hatóanyagokat. A mai gyógyszerek száma áttekinthetetlenül nagy. A legújabb gyógyszerkönyv több mint ötezerféle láz- és fájdalomcsillapítót, altatót, görcsoldót, érszűkítőt, értágítót, hashajtót, vitamint, hormont, fertőtlenítőszeret, tápszert, szívre, tüdőre, vesére, gyomorra ható gyógyszert sorol fel, tablettá, injekció vagy éppen kenőcs formájában.

Hogyan is készül a gyógyszer? Nézzük például a C-vitamint.

Az orvos gyakran javasolja, hogy igyunk csipkebogyóteát, együnk citromot vagy zöldpaprikát, mert azokban sok a C-vitamin, ami fokozza a szervezet ellenállóképességét az influenzával, a fertőző betegségekkel szemben, és elősegíti a sebek gyógyulását is. De mi az voltaképpen? Szent-Györgyi Albert fedezte fel, hogy a C-vitamin, amelyet paprikából és narancsból vont ki, valójában aszkorbinsav. Viszonylag egyszerű vegyület, amelyet mesterségesen is elő lehet állítani.

De mi az aszkorbinsav?

A gyógyszervegyészet nagyon bonyolult. Az aszkorbinsav leírásához olyan, más szóval nem helyettesíthető kifejezéseket kellene leírnom – csak egyet idézek, hogy érzékeld –, mint a diaceton-keto-gulonsav-hidrát... Még kimondani is nehéz! Inkább arról mesélek, hogy hatalmas, csillogó ezüsttel bélelt üstökben keverik össze az aszkorbinsav hatóanyagait, és a hosszú automata gépsorokon gyártott tablettákat halványzöld vagy sárga színű folyékony cukoroldattal vonják be, mert az aszkorbinsav íze nagyon savanyú.

A másik üzemben a C-vitamint ampullákban adagolják. Ilyen üzemekbe csak az ablakon lehet betekinteni, mert az automata gépsorok teljesen fertőtlenített, baktériummentes környezetben töltik az üvegekbe a gyógyszert. Az ampullákat gázzal és levegővel működő gépsorok forrasztják le. Nincsenek nyitható ablakok, a friss levegőt mesterséges szűrőberendezések szolgáltatják. A falak nem sarkosan, hanem félkör alakban kapcsolódnak, hogy könnyebben lehessen pormentesíteni. Mit gondolsz, miért ilyen fontos a tisztaság? Mi történhet, ha az alapanyagok akár kicsit is beszenneződnek?

A gyógyszerüzemekben rendszerint többféle tablettát, injekcióra alkalmas ampullát gyártanak, amelyet szabad szemmel ritkán lehet megkülönböztetni. Ezért a leforrasztott ampullákat és a tablettákat tartalmazó dobozokat azonnal szignálógépekkel jelölik meg. Rányomják a gyógyszer nevét, a gyártási számot, a gyártás idejét, és azt is, melyik üzemben készült. Így mindig vissza lehet keresni a dobozokról az adatokat. Az esetleg földre hullott vagy kiömlött készítményeket azonnal megsemmisítik. De mit sem ér a gyógyszergyártók óvatossága, ha otthon hanyagul tároljuk a gyógyszereket. Súlyos baleset forrása lehet, ha felnőtt megkérdezése nélkül szedtek be orvosságot! Amíg az egyik készítmény hatásos gyógyszer, a másik halált vagy komoly bajt okozó mérgező lehet.

VÁRADYJUDIT

Szemedben a világ

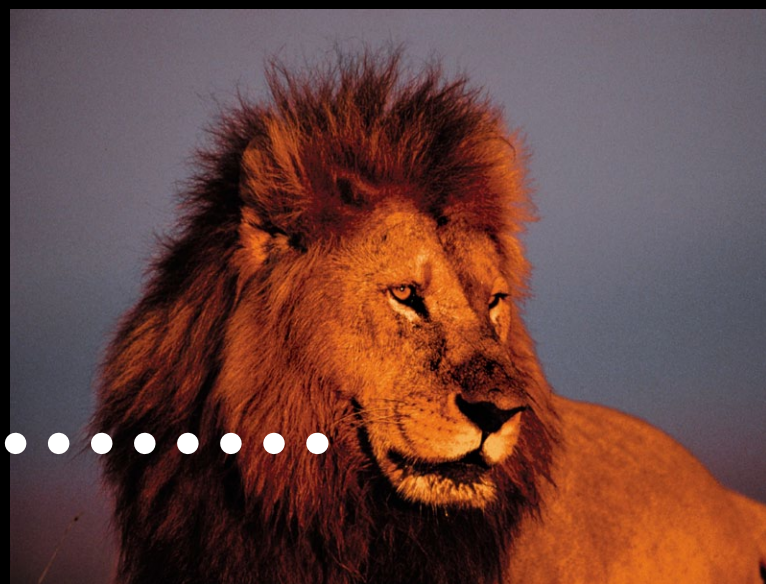
A Szitakötő tavaly nyári számában megismerhetted Tomasz Gudzowaty nevét: ő készítette a mongol gyerekzsokét ábrázoló fényképet. A lengyel származású fotográfus sok földet bejárt: az itt látható képeket például Afrikában fotózta. Wide Wild World (Széles vad világ, ejtsd: vájd vájld vörld) című fényképalbumában számos afrikai állattal találkozhatasz.

Ha szeretnél egy Gudzowaty-albumot, készíts te is fényképet valamilyen állatról – képed témája lehet az udvarban kapirgáló tyúk, az állatkerti elefánt, a fű közt megbújó szöcske vagy akár a cikázó szitakötő is.

A fényképet küldd el a szerkesztőség e-mail címére
2010. április 30-ig: info@szitakoto.com

Ne felejtsd el feltüntetni a neved, életkorod, iskolád, elérhetőséged és csak egy képet küldj, amit a legjobbnak találsz. Az első 300 pályázó jutalma a fényképalbum, a legszebb művekből kiállítást rendezünk.

Tetkó, a tengerész

Van egy barátom énnekem,
mogorva, lusta és merész.
Hozzá szól messzi énekem.
Ki ő? Tetkó, a tengerész!

Az óceánban éldegél.
Veszett viharban tette kész,
amúgy örökké lent henyél.
Ki ő? Tetkó, a tengerész!

Korall-kabátja rám ragyog,
moszat-szakála mélybe vész,
mikor morogva felbugyog.
Ki ő? Tetkó, a tengerész!

Arcán ijesztő sebhelyek,
nyakában lánc lóg, sárgaréz.
Két karján pingált pikkelyek.
Ki ő? Tetkó, a tengerész!

A pikkely persze matrica,
ha elkopik, nincs semmi vész.
Barátja minden vascica –
Ki ő? Tetkó, a tengerész!

Mogorva bár, tudom, szeret.
Mikor ijedt szemembe néz,
csitulnak mind a vad szelek.
Ki ő? Tetkó, a tengerész!

Egy kagylót még felém hajít.
„Ezen keresztül majd elérsz!”
S kibontja vitorlás haját.
Ki ő? Tetkó, a tengerész!

Azóta, drága, jó barát,
hiányzol és fülemben élsz:
ha hallgatom kagylóm dalát,
köszönt Tetkó, a tengerész!

DÁVID ÁDÁM verse | ORR MÁTÉ rajza

Kollázs-varázs

Nem kell rajz- vagy festőzseninek lenned, hogy eredeti és fantáziadús képet készíts. Ragassz egymás mellé vagy éppen egymásra régi fényképeket, kivágott újságrészleteket, mintás szövet- és színes papírdarabokat, szárított virágszirmokat, használt vonatjegyet, csillogó cukorkapapírost, ilyen-olyan alakú gombokat és még hosszan sorolhatnám, mi mindent. Pontosan az anyagok és a felületek sokfélesége, az egymás mellé illesztett rajzok, kivágott fényképrészletek különbözősége a fontos.

Az ilyen technikával készült képeket kolláznak hívjuk, ami a francia *coller* (ejtsd: kolé), „összeragasztani” szóból származik.

Kollázsokat a múlt század eleje óta készítene a művészek, mert akkor úgy érezték és gondolták, annyira felgyorsult körülöttük a világ, hogy a rengeteg benyomást, a nagyvárosi forgatag élményét, a messzi tájakról érkező különféle hírek, újságfotók és filmképek áradatát már nem tudják a képzőművészet korábbi eszközeivel egyetlen jelenetben megfesteni vagy lerajzolni. Talán ismered a spanyol festő, Pablo Picasso (ejtsd: pábló pikásszó) nevét és néhány képét is. Ő volt az egyik első alkotó, aki idegen anyagokat épített festményeibe.

Az itt látható kép angol címe magyarul „Erősítő nélküli” arcokat jelent, és arra utal, hogy a fotó mindenféle technikai utómunka és számítógépes manőver nélkül készült. Ez a színes játékautókkal, állatfigurákkal, apró műanyag emberekkel telezsúfolt kollázs egy svájci grafikus, Jean-Benoit Levy (ejtsd: zsan-bőnoá lévi) önportréja, aki a képet kisfia játékaiból állította össze. Számold meg, hány különböző autótípust és állatot gyűjtött egybe a gyerekszobából!

Ha alaposan végigböngészed a képet, fölismered, hogy ez a bonyolultnak tűnő portré pofonegyszerű technikával készült. (Elárulom, a kép egyik legfontosabb eleme egy tükör.) Figyeld meg, a játékok nem véletlenszerűen hevernek a képen, hanem színek és formák szerint csoportosítva. A tárgyak az óramutató járásával ellentétes irányba néznek, kivéve a kör közepén álló munkásfigurákat, akik a grafikus arcához fordulva az út, jobban mondva az arc felbontására készülnek. A kör közepe felé haladva a játékok egyre kisebbek, és színek szerint is csoportosulnak. Így az arcot sárga, piros, kék és fehér foltokból álló szívárványfelhő keretezi.

„Unplugged” Faces (ejtsd: ánplágd fésziz) c. fotósorozat

A saját játékaidat felhasználva készíts te is hasonló tükröt: ha belenézel a közepébe, saját magadat látod játékaid ölelésében. Vagy talán fogságában?

Kollázs nemcsak állókép, tehát festmény, fotó vagy rajz lehet, hanem mozgókép is. Elsősorban az animációs filmek élnek ezzel a technikával. Biztosan te is láttál már olyan rajzfilmet, ahol különböző használati tárgyak, színes rajzok, kivágott fotók elevenedtek meg.

Szoboszlai Péter animációs filmrendező kollázs technikával készítette el *100 éve történt* című ismeretterjesztő sorozatát, amelyben az egyes epizódok sorra veszik a 19–20. század fordulójának hétköznapi és hivatalos szokásait az udvarlástól az öltözködésen, étkezésen, sportoláson keresztül a postai szolgáltatás vagy éppen a katonai szolgálat bemutatásáig.

Képzeld el, hogy a nagyszüleidnél a padláson rátalálsz az üknagymamád poros kincsesládájára, ahonnan sorra kerülnek elő megsárgult családi fényképek, csodaszép régi képeslapok, cirkalmas betűkkel írt levelek, gondosan kivágott újsághirdetések. A kincseket kiteríted a padlóra, elolvasod a cikkek furcsa, ódon nyelvezetű szövegeit, belerajzolsz a képekbe, kipingálsz a kifakult családi fotókat. A *100 éve történt* sorozat pontosan ilyen.

Ezen a 20. század eleji barnás képen a korabeli lánytestnevelés óráról látsz egy fotót. Hátul, a bordásfal

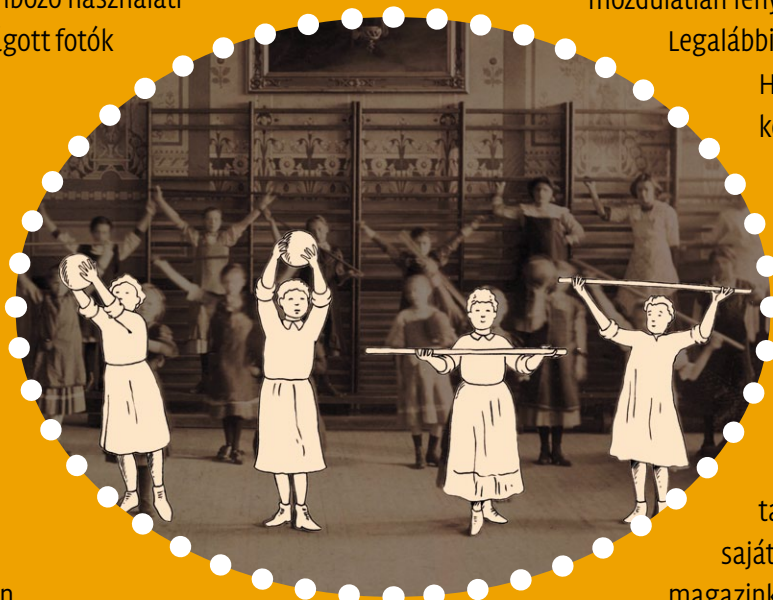
előtti padon állnak a nevelők és a kisdíákok, a második sorban a kislányok magasba emelik a kezüket, az első sorban pedig... Igen, ezt elég nehéz kivenni, mert itt már nem a lefényképezett gyerekeket látod, hanem négy rajzolt kislányt, akik ugyanazokat a labda- és rúdgyakorlatokat végzik, azzal a különbséggel, hogy a mozdulatlan fényképpel szemben élnek.

Legalábbis a filmben.

Ha kedved támad, hogy kollázskészítőként te is kipróbáld magad, most már tudod: az számít, mennyire merészen helyezel egymás mellé különböző anyagú, színű és méretű elemeket, mennyire találóan egészíted ki a saját rajzaidat egy kivágott magazinképpel, vagy éppen fordítva, milyen bátran rajzolsz bele egy régi fotóba. Engedd szabadon a fantáziádat: gyűjts

képeket színes napilapokból, kotord elő a táskádból a használt belépőjegyeket és lejárt bérleteket, bányászd ki a fiók mélyéről a kidobásra ítélt apró kacatokat és mütyüröket, ragaszd fel vastag papírra, fess, rajzolj rájuk vagy hozzájuk... Persze, arra azért ügyelj, hogy ne a szüleid legkedvesebb családi fotójába firkálj bele, vagy a testvéred gondosan gyűjtött folyóiratait vagdosd szét. A megszületett művet mutasd meg nekünk is!

OROSZ ANNA IDA

Szoboszlai Péter

100 éve történt – Ép testben ép lélek, 2005.

Haj-rá

Hősünk, Holvanez fürkésző szeme, mindig keres. Mít? Eltűnt könyvet, elveszett szemüveget, elásott kincset, kérdésre választ. Két tenyerét dörzsölgetve (mindig így tesz, ha gondolkodik) talál rá a megoldásra. Ilyenkor örül persze, hogyne örülne, de nem vár köszö-netet, dicséretet. Emelinti kalapját, s már megy is tovább.

A város, ahol Holvanez napok óta bolyong (térképen ne keresd), nagyon különös. Az itt élő emberek úgy hasonlítanak egymáshoz, egyik a másikához, mint két tojás. A ruhájuk persze más-más, a férfiak nadrágban, a nők szoknyában járnak, sokfélék – de a fejük, az arcuk? Száz meg száz tyúktojás-forma. Semmi haj, száz meg száz egyazon tekintet, szem, fül, orr, száj.

– Nem is hiszed, milyen borzasztó – panaszkodtak az emberek Holvaneznek. – Ne csodáld, ha nem állunk szóba egymással. A szomszédunkat sem ismerjük meg az utcán. Elmegyünk egymás mellett köszönés nélkül. Nem mondhatjuk, hogy: „Jó reggelt, Szomszéd!”, mert nem tudhatjuk, hogy valóban vele találkoztunk. Szörnyű!

Holvanez három nap, három éjjel gondolkozott. Talán mindenki köszönhetne, legalább odabiccenthetne mindenkinek, abból nem lenne sértődés... Ez igaz, de lehetetlen, mert ki győzné biccentőizommal. A tenyere már égett a sok dörzsölgetéstől, már majdnem feladta, mikor rábukkant a kérdésre:

- Tudnátok haját növeszteni, ha akarnátok? Bólintottak.
- És bajuszt meg szakállt?
- Úgy gondolod, hogy a nők is? – kuncogtak az emberek.

Holvanez kis komoly-ságot kért, és elmagyarázta, mit tegyenek. Nők: kislányok, nagylányok, asszonyok, nagymamák más-más frizura: sima, ondolált, nyírt, stuccolt, tupírozott, koszorúba font...

Férfiak: fiúk, gyerekek, apukák, nagypapák, dédek más-más haj, szakáll, bajusz: hátrafésült, elválasztott, gombafrizura, borotvált, kecskeszakáll, körszakáll, pödrött bajusz, macskabajusz...

Nosza, hozzá is láttak azonnal. Hogy mennyire sikerült, azt nem tudom, de amikor Holvanez kalap-emelintve búcsút intett, a tyúktojás-forma fejeken csillogtak a szemek, mosolyogtak a szájak. *Rajzold le őket, segíts nekik, segíts rajtuk, hogy ne legyenek egyformák!*

BÚTH EMÍLIA

Bajusz

*Volt egy falu – nem tudom, hol,
Abba' lakott – mondjam-é, ki?*

*Se bajusza,
Se szakálla,
Egy szőrszála
Sem volt néki;
Annálfogva
helységében
Nem is hítták egyéb
néven:*

*Kopasz-szájú Szűcs György bátya;
E volt az ő titulája.*

Arany János A bajusz című verséből megtudhatjátok, mennyire szenvedett szegény Szűcs György attól, hogy nem nőtt bajusza, s miképpen járt pórul hiszékenysége miatt. Most azonban nem ez a kérdés, hanem hogy kinek mikor, miért és hogyan nő – vagy nem nő – bajusza, szakálla, haja és másfajta szőrzete. Az embereknek a szőrzetükkel két fő gondjuk van: ha ott se nő, ahol kellene, illetve ha ott is megjelenik, ahol nem szeretnék. A kopaszodó férfiak a hajhullást szeretnék bármi áron lassítani; a nők meg a lábukon növekedését.

A róka bundája, a macska bajusza, a vaddisznó sörteje, valamint az ember bajsza, szakálla, szőre, haja biológiailag majdnem ugyanaz. Változatok. Mindegyik a bőr szőrtüszőiből nő ki és szaruból van. Ugyanabból az anyagból, mint a tehének szarva, a ló patája és a mi körmünk.

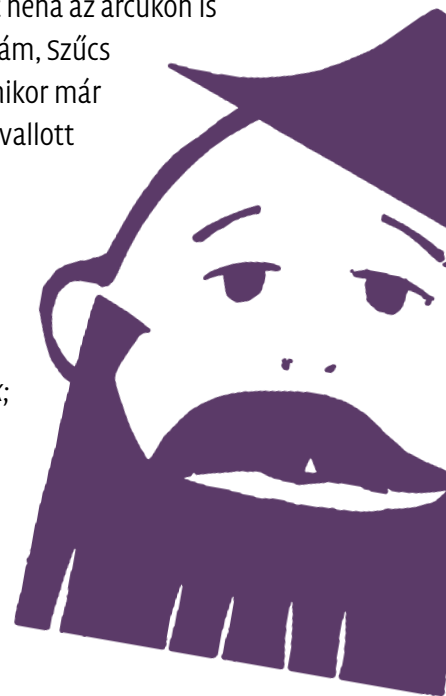
Aki már égetett haját vagy volt disznóülésen, az

tudja, hogy a szaru jellegzetesen bűdös, amikor ég, mert olyan fehérje, amely sok ként tartalmaz. Ugyanezért bűdös egyébként az égő gumi is, hiszen azt is kénnel vulkanizálják.

A szőrözöttség – például a dús haj vagy a kopaszodás is – részben öröklődés kérdése, de a géneken túl más tényezők is megszabják, ki mennyire szőrös. Bizonyos hormonoknak (elsősorban a férfihormonoknak) is meghatározó szerepük van ebben. Lehet, hogy „kopasz-szájú Szűcs György” szervezetében nem termelődött elég férfihormon; de más oka is lehetett gyér vagy hiányzó szőrzetének. Talán meglepő, de igaz, hogy a férfiakban is termelődik női hormon, s a nőkben is férfihormon. A kettő aránya dönti el az ember nemi jellegét. Az évtizedek múlásával ez az arány a „kiegyenlítődség” felé tolódik, ezért az öregséggel a férfiak férfias jellege és a nők nőies jellege gyengül. Idősebb nőknek ezért néha az arcukon is megerősödnek a szőrszálaik. Lám, Szűcs György is mire vetemedett, amikor már százszor kudarcot és szégyent vallott bajusztalansága miatt:

*S már a bajszot úgy gyűlölte,
Hogy legott a mérge ölte,
Látva, hogy nő más embernek,
Vagy korommal fest a gyermek;
Sőt csupán ezer' a macskát
Sem tűrhette udvarában, –
S bajuszt kapván dldott nője,
Elkergette, uén korában.*

VICTOR ANDRÁS

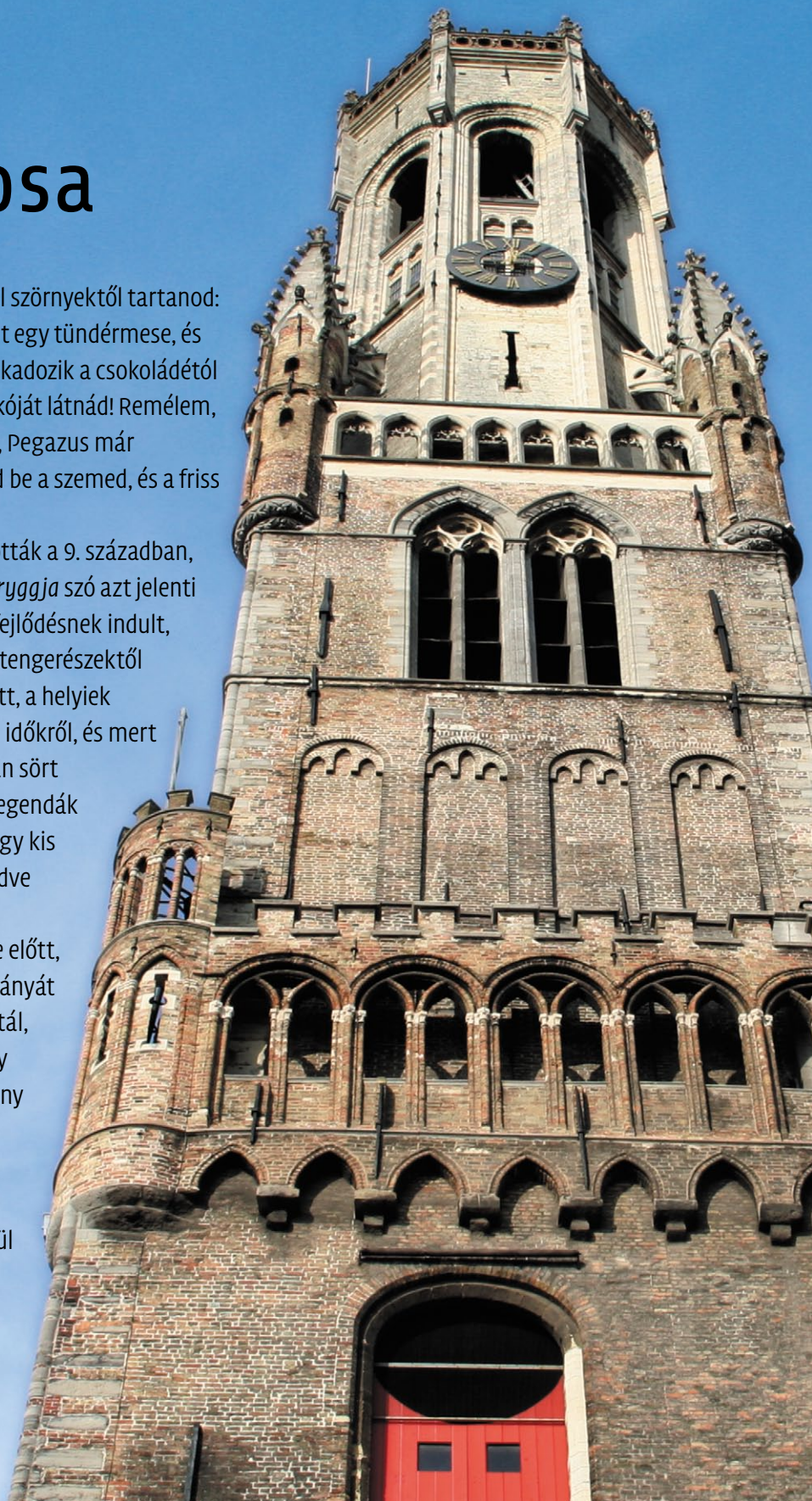
>> PEGAZUS HÁTÁN

A medve városa

Szárnyas paripánk új útra hív, de ezúttal nem kell szörnyektől tartanod: az ezeréves város, ahová most viszlek, olyan, mint egy tündérmese, és akár hiszed, akár nem, minden második üzlet roskadozik a csokoládétól – mintha a gonosz boszorkány mézeskalács házikóját látnád! Remélem, nem vettem el a kedved, és velem tartasz – látod, Pegasus már türelmetlenül toporzékol. Pattanj a hátára, csukd be a szemed, és a friss tavaszi szélben egy pillantás alatt ott termünk.

Brugge (ejtsd: brühe) városát vikingek alapították a 9. században, és a nevét is tőlük kapta: óskandináv nyelven a *bryggja* szó azt jelenti ‘kikötő’. Az Északi-tenger közelsége miatt gyors fejlődésnek indult, és egyre többen telepedtek le a kereskedőktől és tengerészektől nyüzsgő városban. Ahogy az ilyenkor lenni szokott, a helyiek között különféle legendák kaptak szárnyra a régi időről, és mert a férfiak estefelé szívesen üldögélnek a fogadóban sört kortyolgatva és csudás történeteket mesélve, a legendák a mai napig fennmaradtak. Sör helyett kortyolj egy kis forró csokoládét, és hallgasd meg a brugge-i medve történetét.

Réges-régen történt, még a vikingek érkezése előtt, hogy egy flamand gróf elrabolta a francia király lányát a kolostorból. Aha, mondhatnád, ilyet már hallottál, a *János vitéz*ben a török basa fia is a francia király lányát rabolta el! Csakhogy az egy másik királylány volt, és Petőfi Sándor meséjével ellentétben ez a történet az utolsó szóig valóság – legalábbis így mesélik a brugge-i tengerészek. Tehát a flamand gróf, Balduin, nemcsak elrabolta, hanem feleségül is vette a királylányt. Arról nem szól a mese, vajon örült-e a királylány, hogy elrabolták, vagy szívesebben maradt volna a kolostorban, de azt tudjuk, hogy apja, a francia király igen nagy

haragra gerjett.

II. Kopasz Károlynak

hívták, de csak

tréfából nevezték

így, mert nagyon

sűrű volt a haja és a

szakállja. Tépte a haját,

még a szakállát is a

mérges Kopasz Károly, ám

a házasságot nem bonthatta

fel. Számúzta hát a házaspárt az

egyik északi tartományába – éppen

oda, ahol ma Brugge városa áll. Útnak

indult Balduin és felesége, és egy sötét erdőben

bolyongtak, amikor hatalmas medve támadt rájuk. A

vitéz gróf csupán egyetlen dárdával védekezett, de végül ledöfte a fenevadat. S láss csodát: a leszúrt medve életre kelt,

kibújt a bőréből és a városba költözött – azóta is úgy tartják, ő volt Brugge első polgára. A városi címerben is látható,

számos szobrot emeltek a tiszteletére, több sörözőt elneveztek róla, és csokoládé formájában akár meg is eheted!

A középkori kereskedővárosok szövetséget kötöttek, és egyre gazdagodtak, de közülük is kiemelkedett Brugge. A

jólét azonban csak addig tartott, amíg működött a tengeri kikötő. A 15. század végén a Zwin-öböl elhomokosodott,

és elvágtá Brugge-t a tengertől, így a város kereskedelmi jelentősége csökkent. Amikor I. Miksa német-római császár

korlátozta jogait, a felháborodott polgárok fellázadtak az uralkodó ellen. Foglyul ejtették, Lanckhals (ejtsd: lankhalsz)

nevű tanácsadóját pedig kivégezték. Miksa végül kiszabadult, és azzal büntette a várost, hogy örökre emlékezniük kell

Lanckhalsra. Mivel a tanácsadó neve 'hosszú nyak'-at jelent, a brugge-i polgároknak hattyúkat kellett tartaniuk – és

valóban: a mai napig számtalan hosszú nyakú madár úszkál a város vizein. A brugge-i csokoládégyártók néhány éve

különleges, hattyú formájú pralinét is terveztek, így emlékeznek a város viharos éveire.

Ugorj ismét Pegazus hátára, hogy bejárjuk az óvárost. Míg a paták a kockaköveken kopognak, megfigyelheted,

hogyan sok üzletben csipkét árulnak – Brugge-t ugyanis a csipkekészítés egyik fővárosának is nevezik. Mondanom

se kell, ehhez is kapcsolódik legenda: a történet szerint Serena (ejtsd: szeréna), a szépséges, de szegény csipkeverő

lány beleszeretett egy ifjúba, de nem mehetett hozzá, mert segítenie kellett özvegyen maradt édesanyjának, hogy

megéljenek. Egy nap munka után Serena bánatosan sétált a közeli parkban. Mindegyre a szerelmére gondolt, míg

elaludt egy fa alatt. Álmában ezüstös fonalak hullottak alá a fáról, és gyönyörű virágmintákat alkottak. Amikor

felébredt, hazaszaladt, és olyan csipkét készített, amelyet az álombéli virágok díszítettek. Mindenki a csodájára járt,

egy gazdag kereskedő pedig annyi pénzt ajánlott a munkájáért, hogy Serena meggazdagodott, és hozzámehetett szíve

választottjához.

>> NÉZZÜK EGYÜTT...

Gulácsy Lajos képeit!

*Nakonxipánban hull a hó
csibéim nem hülyéskedek
datolyán pálmán kókuszon
zöld hópihék fehérленek*

– ezt a négy
sört Kormos
István írta, akinek
pompás könyveit,
például a pizsén pizse
kölyökmackó, Vackor

kalandjait elbeszélő verses meséit

bizonyára ismered, és azért idéztem képnézésünk bevezetőjéül, mert az egyébként felnőttekhez szóló hosszú vers festőnkhöz kapcsolódik. Többféleképpen is. A címe (az idézet első sora) Gulácsy egyik legismertebb-híresebb festményének címét (*Na'Conxypánban hull a hó*) veszi át, és a festő szemlélete szerint halad. Ennek lényege, hogy a valóság többféle, és ami kézzel meg nem fogható, kilóval nem mérhető, például az érzéseid és gondolataid, az is van, csakugyan – „nem hülyéskedek”. Része az egésznek. Nem ugyanúgy, mint a kézzelfogható dolgok és tények, de azoktól elválaszthatatlanul és elevenen. Minden festő így dolgozik, enélkül nincs művészet, de ahány alkotó, annyiféle módon (formában) és arányban jelenik meg. Gulácsy műveiben ez a *káprázatos valóság* főszereplő, pályája során egyre hatalmasabbra nőtt, a mindennapi élettől egyre távolabbra került térben és időben, és így menedéket adott a világnak, az élet szorításaival szemben. Sajnos, csak átmenetileg, mert az első világháború

idején Gulácsy idegrendszere megroppant, élete utolsó másfél évtizedét elmebetegintézetben töltötte.

1882-ben született. Szakmai képzését Budapesten kezdte, aztán Rómába, Firenzébe, Párizsba tett tanulmányutakat. Első gyűjteményes kiállítását 1907-ben rendezte, a következő évben jelentős díjat kapott, Nagyváradon olyan festőkkel együtt szerepelt, akik közül többel már a Sztakötőben is találkozta (Rippl-Rónai, Czóbel, Tihanyi), itt ismerkedett meg Juhász Gyula költővel, s kötöttek életre szóló barátságot. Színházi díszleteket, kosztümöket is tervezett, grafikusként is elismerték. Ha anyagi helyzete engedte, újra meg újra visszatért Olaszországba, ahol a múzeumok és kisvárosok világában otthon érezte magát. *Képzletvilágát*, mesefiguráit, történeteit az itáliai táj is alakította. Gyakran festett önarcképet, magát is belehelyezve fantasztikus történeteibe, jelmezes szereplői sorába – de azt is mondhatjuk, hogy jószerevével minden figurája ő volt: a bohóctól a papig.

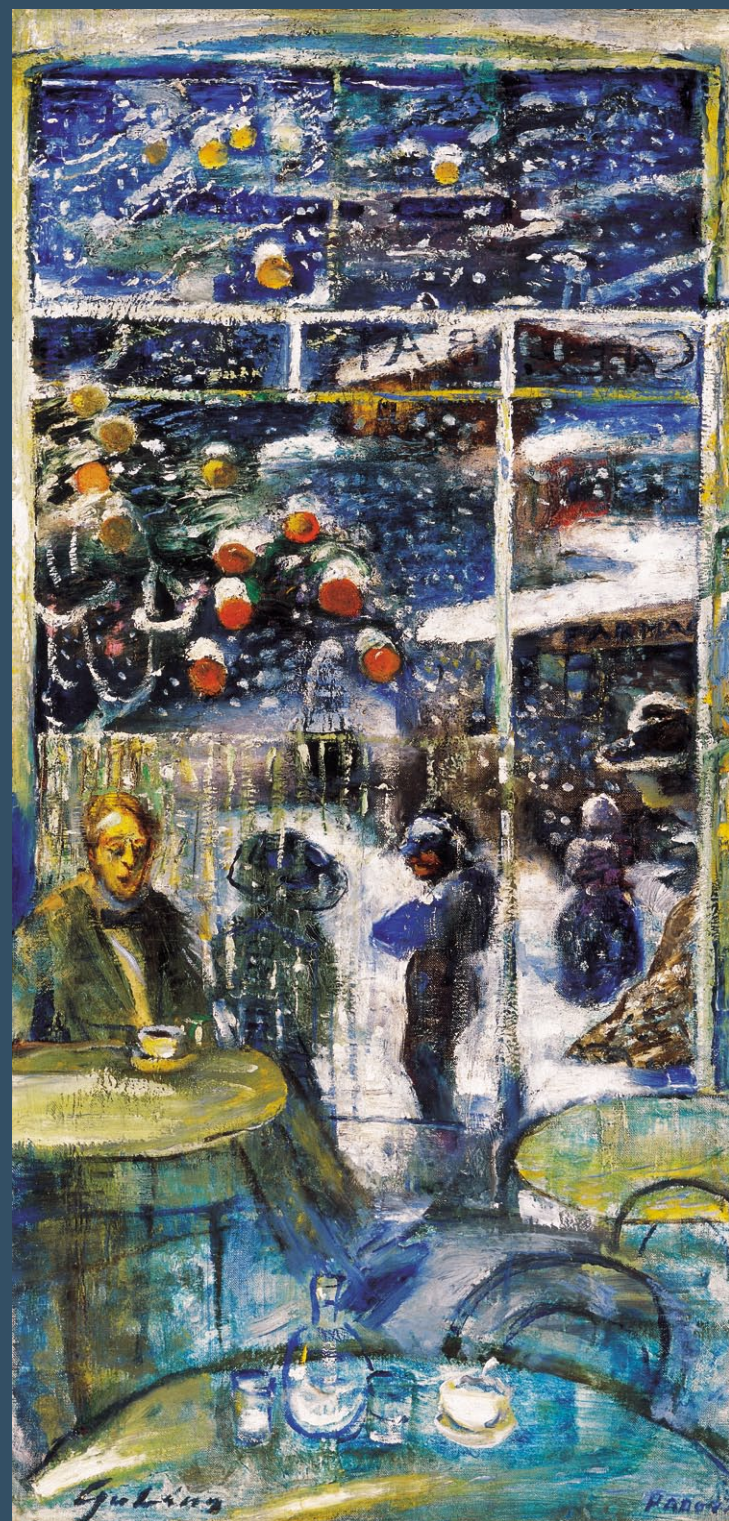
Ezt az *Önarcképet* pályája kezdetén festette, Firenzében, s itt még álarc nélkül látjuk őt, a káprázatos valóság a pontos, köznapi ábrázolásban érzékelhető, ahogy az olasz táj előtt céltudatosan szembefordul jövőjével, adottságaival. Igaz, ehhez erőfeszítésre van szüksége, igaz, arca árnyékba borul, alakja tömörszerű, szinte szoborszerű, de a fénylő térben éppen így tudja

tartani magát. A háttérben kígyózó sötét ciprusok, a sárgán izzó domboldal kövekkel, házakkal és gomolygó felhőkkel roppant erőket sejtet, de háttér marad.

Ahogy az *Önarcképen* a drámai feszültség uralkodik, a mellékletben látható *Tavaszi* a természetes oldódás, azonosulás meghitt szépségébe vonja nézőjét. A címszó pontosan eligazít, tavasz van, de az már eldöntetlen, hogy hajnal vagy alkony. A lemenő vagy felkelő nap gyengéden megvilágítja oldalról az eget és földet összekötő, függőleges nyárfákat. A lenti lankás, füves tájon szelíd gyalogút kanyarog, a felhős égbolt mesésen, szinte ünnepélyesen színes. Mégsem egyszerű tájképet látunk. A gyalogút távoli pontján sötét köpenyes, kalapos alak *megy*, az előtérben álló nyárfa mellett virágkoszorús, tündéri kislány *jön*, körülötte lepkék röpdösnek a fénysugárban. A kislány testének alsó harmada nem látszik, de a virágos-füves emelkedő nem vágja el, inkább megtartja vízszintesével alakját. S a képet nézve lehet kérdezni, a két alak összetartozik vagy sem, de bármi is a válasz, a föld, égbolt, fény, árny, domb, út, ember harmóniája kétségtelen.

A *Na'Conxipanban hull a hó* címhez eredetileg tartozik egy kiegészítés is, ami nem olyan dallamos, de ha beszélünk róla, érdemes idézni: *Egy napos hó*. A festmény hosszúkás formája, függőleges vonalakkal tagolt tere, s hogy a nézőpont is fön (és benni) van, különös rálátást kínál a nézőnek, az *álomszerű lebegés* érzetét kelti. Egy délszaki városban működő kávéházból nézünk ki a frissen hulló-fehérlő, havas világra, borzongató szépségére. Nem kérdezzük, hol van Nakonxipán (Gulácsy azt írta a köréje szőtt meséjében, hogy a hold és Japán között), csak gyönyörködünk önfeledten, és megesik velünk, amit Kormos István idézett verse másik strófájában így dalol el:

szemem húnym s belső faláról
elém nyüzsög Nakonxipán
orrom előtt datolya kókusz
zeppelinforma marcipán

Ritmuskészítők

A dobos a zenész legjobb barátja – tartja a hangszerekek körében elterjedt mondás, mellyel a viccelődő zenekartagok arra céloznak, hogy a dobos nem is zenész, mert nem dallamhangszeren játszik. Ám a magabiztos dobos tarsolyában készen állnak az ellenérvek: mikor diktálja a ritmust, ő a zenekar lelke. Nélküle könnyen elcsúsznának és megkavarodnának az ütemek, felgyorsulna a gitáros, lelassulna a szaxofonos, vagy fordítva. Másodsor: a doboknak is vannak saját dallamaik. Néhány dobfélén, például az afrikai „beszélő dobokon” az emberi beszéd dallamát lehet utánozni. De nem kell ilyen messzire mennünk. A dobos sok időt tölt felszerelése hangolásával, ami azt jelenti, hogy beállítja a dobtestre húzott „bőr” feszességét. A hangzás azonban nemcsak ettől függ, hanem a dobtest alakjától, átmérőjétől, anyagától is. (A dobok többsége fából vagy fémből készül, de egyes kézi dobok teste kerámia).

A könnyűzenében és jazzben használt dobfelszerelést, ezt az óriási, több különálló részből álló hangszert különböző típusú ütőhangszerek alkotják: a mélyebb, basszus hangú tam-ok, a pedállal megszólaltatható lábdob, a különböző vastagságú, rézből vagy bronzból készülő cintányérok, és a magasabb, élesebb hangú pergődob. A pergődob a nevét az aljára szerelt fémsodronyról kapta, mely minden ütésnél fémes, „pergő” hangot ad. A dobosnak így egész hangbirodalom áll rendelkezésére, mellyel történeteket mesélhet, érzéseket mondhat el, vagy kelthet föl: a tamok mély, borús morajlásával vihart idézhet, a lábcin nyitásával és csukásával lélegzést, tengermorajlást, a kísérotányér finom zengésével komollyá, a pergő harsány, néha rekedtes hangjával vidámmá teheti a zenét.

Nemcsak a könnyű műfajokban, hanem komolyzenei darabokban is alkalmaznak ütőhangszereket, például az óriás-xilofonra hasonlító marimbát, vagy a lábakon álló, terjedelmes üstdobot. Vannak ütőhangszerekre írt darabok, és csak ütőhangszerekből álló zenekarok is.

Felületes szemlélő azt hiheti, könnyű dobolni: nem kell mást tenni, mint csörömpölni meg ütni-vágni, s azt mindenki tud. Persze nem így van: a legnagyobb kihívás, amivel a kezdő dobosnak szembe kell néznie, a „függetlenítés”: hogy az ember minden végtagja külön, egymástól függetlenül mozogjon. Olyan ez, mint amikor egyik kezünkkel a fejünk tetejét simogatjuk, a másikkal pedig a hasunkat ütogetjük. Próbáljátok ki, és meglátjátok, mennyire kell koncentrálnia egy dobosnak.

A dobtanulás ugyanolyan elmélyülést, odafigyelést igényel, mint bármelyik más hangszer. Ráadásul nem árt, ha jók vagyunk matekból, mert néha számolni is kell. Az egyik legegyszerűbb ritmusképlet a 2/4, amikor egy ütemben 2 negyed értékű hang, vagyis tá szól. Felváltva ütünk egyet a lábdobra a pedállal, egyet meg kézzel a pergőre. Ha ez már megy, a jobb kezet is munkára fogjuk: a dobfelszerelés bal oldalán található, lábbal is működtethető cintányérra, a lábcinre nyolcadokat, vagyis ti-ti-ke-t ütünk. Ezzel minden negyed ütésre két cin hang esik. A jazzkíséret ennél bonyolultabb, mert a jazz-ritmus szinkópákra épül. Nemcsak a tá-k, ti-ti-k, hanem nyújtott (táá), és éles (titi) ritmusok is részt vesznek a játékban. A swing-kíséret ritmusára meg gyakran úgy tanítják a

kezdő dobost, hogy ismételgesse magában a „sísapka” szót, amíg ráérez a lüktetésére.

A dobfelszerelésen kívül különböző kézi dobok állnak a ritmuskészítés szolgálatában. Az egyes országok népzeneiben használt hangszerek születési helyükön kívül is elterjedtek: ilyen például a két kisebb dobból álló indiai tabla, a nagyobb testű afrikai konga, vagy az arab zenében használt darbuka, melynek magas hangját a fémtestre feszített műbőr adja.

De ha visszatérünk saját házunk tájára és körülnézünk például a konyhában, biztosan találunk olyan eszközöket, anyagokat, amelyek alkalmasak lehetnek egy kis ritmizálásra – közben nem árt ügyelnünk, hogy ne kergessük őrületbe a családot: a fakanál-fazék párosításnak nem mindenki örül. Finomabb hangzást érünk el, ha egy fém üdítő dobozt megtöltünk rizzsel vagy száraz lencsével. Ha a doboz nyílását leragasztjuk, rázogathatjuk a hangszert anélkül, hogy kipotyogna a tartalma. Hasonlóan szól, mint a gyárilag készített ritmustojások. A madzagra vagy fémdrótra fűzött fél dióhéjaknak is szép hangjuk van, de nehéz feladat kifúrni a diókat – kérjétek egy felnőtt segítségét! A mackósajt doboz is remek dobttest lehet: a doboz karimájába két oldalt, egymással szemben fűzzünk két egyforma hosszú madzagot. Az egyik végüket csomózzuk meg a karima belső oldalán, hogy ne tudjanak kicsúszni, a másik végükre kössünk egy-egy fagolyót. Ezután ragasszuk rá a dobozra a fedelét. Ha jobbra-balra forgatjuk a dobozt, a golyók nekiütődnek a „dobttestnek”. Egy kisebb fakanálból vagy néhány hurkapálcából nyelet is készíthetünk, hogy kényelmesebb legyen a fogása.

Ha sikerült minél több ritmushangszert készíteni, már indulhat is a zene-bona!

FÁBIÁN EMESE

Szellemvasút

Talán ültél már vidámparki szellemvasúton, és ijedteél a sötét, kacskaringós pályán elő-elővillanó rémpofáktól. Bevallom neked, én soha, gyerekkoromban sem szerettem és nem tartottam viccesnek a rémisztgetést, de tapasztalom, hogy sokan kedvelik a horrort, szívesen borzonganak a csinált félelmetességtől. Érdemes eltűnődnünk, miért és hogyan van ez – most azonban alig várom, hogy beharangozzam: itt, meg a következő Szitakötő-számokban, egészen más szellem vasútján száguldozunk. Nem tukmállak semmiféle kísértetfélével, ugyanis a *szellem* másik értelmében – emlékszel, erről olvashattál a *Szitakötő szótárban* is – a gondolkodást és a képzetet hívom segítségül. És bízom benne, hogy a leggyorsabb járműveknél is gyorsabban haladunk majd... mit nekünk sínen robogó vasút, űrt átszelő rakéta!

A gondolat a legjobb léghajó, pillanat alatt ott vagyunk, ahol akarunk – írta Karinthy Frigyes első regényének előszavában tizenegy esztendősen (ez komoly!). Ő akkor a Merkúrra röpítette... – nem, nem mondhatom, hogy „olvasóit”, mert az erős Verne-hatást mutató kalandregényt akkor csak Gizi nővére olvasta el, igaz, mindjárt le is másolta. A „művek” és a naplóbejegyzések egymásra utalnak – én már írtam egy „Utazás a Merkúrra!” című Gizi által kinyomtatott könyvet – jegyzi 1899. január 18-án naplójába az öntudatos (tizenegy és fél éves) szerző, méghozzá pontosan ezzel a *helytelen írással*. És mindjárt folytatja is a listát: egy „A sorsüldözött Kapitány!”, „Brontoun kapitány!”, „Regék az őserdőből!” – „Történelmi versek!” hozzá egy rakás elkezdett történet „Színművek gyűjteménye!”, „Tűz és víz” stb – mind igen ajánlható kötetek, aztán egy csomó külön verses mese.

Ugye, látod, milyen gondosan felkiáltójelet tesz minden cím után? Pedig magának írja bizalmas és büszkélkedő vallomásait. Gyanítom, hogy ezek a felkiáltójelek a lelkesedés, a nagyravágyás – meg talán a magány jelei.

Javaslom hát, szellemvasútunkon utazzunk először a gyerek Karinthyhoz! Lessük meg, képzeljük el, hogyan próbálgatja az „íróságot”. Tudd azonban, hogy nem csupán írónak – persze mindjárt nagy, ismert írónak – készül; közben világhírű feltaláló és szabadsághős is lenne! Mozgalmas és dicsőséges életről álmodozik, a valóságban pedig unatkozik és rettentően feszeng. Sehogyse fér a bőrébe. Unja az iskolát, a testvéreit, unja a rokonokat és a színházat, s legfőképp rettenetesen unja, hogy még mindig gyerek. *Csak már valamivel nagyobb lennék, mégis a nagyoknak több kalandjuk van!* – fohászodik.

Szeretném, hogy minél pontosabban képzelhesd el az asztalnál körmölő fiút – ahogy néz a levegőbe, de nem a szekrényt, a szemközti széket, nem is a falat vagy az ablakon át a másik házat látja, hanem az ígéretesebb jövőt, s benne önmagát. Talán hasznos lesz, ha ezt-azt elmondok a körülményeiről, hiszen valóban megtörtént jeleneteket idézünk fel!... Hanem az a gondolat-száguldáshoz szükséges *pillanat* már meg is volt! Már ott vagyunk. Már láthatod... Tudnál egyszerre rám és rá figyelni?

Nos, Frigyes – nézd, milyen vastag és széles a szája, s valamiért még vastagítva biggyeszi is! – hatéves volt, amikor édesanyja meghalt. Apja nem nőstül újra, a családot egy mindenlány gondozta – meg az idősebb nővérek és a furcsábbnál furcsább nagynénik. A papa kiállításokra és akadémiai előadásokra vitte tehetséges, érdeklődő gyerekeit, könyvekről, izgalmas felfedezésekről beszélt velük, de a fiúnak mintha nem lett volna maga korú barátja. Titkait és reményeit inkább papírra vetette – *most magamhoz beszélek, de... ahhoz a nagy Frigyeshez, a ki már mérnök! (?) Igazán leszek e nem e? Na majd ha olvasom (ha nagy leszek)... hogy jó az lettem, v. Nem lettem az! Szép remények! Felhővátrak! Na az a nagy Fritz is csak ne henczegjen hogy ilyen tacszkóval mint én vagyok nem beszél – csak ne ne te is voltál olyan mint olyan – éppen most vagy.*

Úgy látszik, sikeresen készül felnőtt pályájára; máris milyen különös a humora! Szenvedélyesen átéli bátor és szabadságszerető hősei kalandjait – a tragikus kimenetelű *Utazás a Merkúrba* regénye utolsó, XXXIV. fejezetében a főhős Fredericóról írja, hogy üldözői nem tudták elfogni, s *inkább szörnyű halált halt, semhogy szabadságát a zsarnokok kezébe adja.* De a képzelt dicsőséggel szinte egy időben rálát csetlő-botló, az iskolában nehezen boldoguló önmagára. *Életpályámat elhatároztam. Tengerész leszek.* Olykor naponta többször is fordít majdani sorsán. Azt mondod, kapkod? Miért, te nem kapkods? Hát mit csinál az ember, ha nekihevülten keres valamit – például az alkatának megfelelő, felnőtt életet?

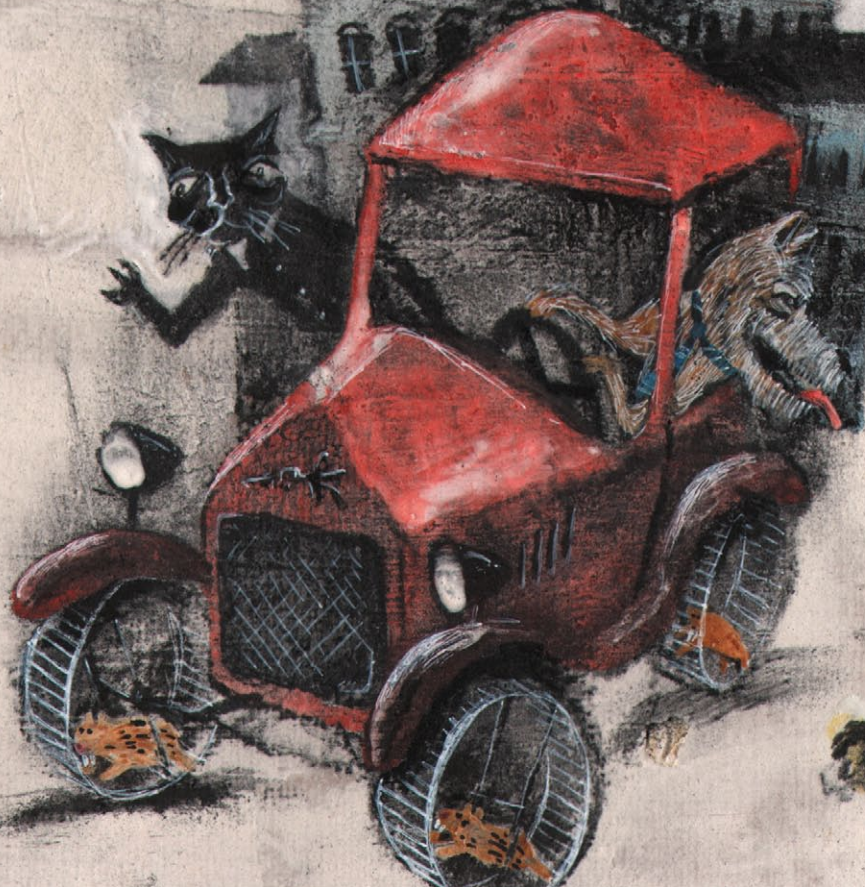
Tizenöt esztendősen írta a *Nászutazás a Föld középpontján keresztül* című, szintén fantasztikus regényét, ami csak töredékesen maradt meg – mert nem Gizi másolta, hanem valódi újság, a Magyar Képesvilág kezdte folytatásokban közölni. De ne hidd, hogy a kamasz fiú egyszerűen „berobbant” az irodalomba! Ilyesmi még a mesékben sincs. Már az is csoda, hogy a beküldött kéziratot elolvasta a szerkesztő, bizonyos Csoór Gáspár, és megtetszett neki – olyannyira, hogy elhívta az ismeretlen szerzőt, beszéljék meg a közlés feltételeit. Képzelheted, hogy megdöbbsz, mikor egy elfogódott, rövidnadrágos fiú jelent meg nála! Talán zavarában, talán nagyon is kiszámítottan ajánlotta, hogy társszerző lesz, és kettőjük nevével jelenteti meg az írást. Az biztos, hogy jól járt, mert a szerkesztő „irodalmi munkásságából” ez megmaradt; döntése miatt, lám, ismerjük a nevét. Rejtély azonban, mi történt a lappal. A regény negyedik részének közlése után mintha megszűnt volna, mert sehol, semmilyen könyvtárban nem található egyetlen példány sem. Ezért nevezik *forgandónak* a szerencsét? A jövőt tervezgető napló és Gizi másolata megmaradt, az első nyomdáig jutott mű pedig éppen a szerkesztő „jóvoltából” csonka lett.

Karinthy azonban nem keserítette el a felemás indulás – legalábbis nem lohasztotta lelkesedését és kapkodását. Felnőttkorában is azt írja ezekről az éveiről, hogy *minden érdekelt – körülbelül úgy öt-hatezer évre csináltam programot... ebbe belefért az a feltevés, hogy orvos is leszek, ügyvéd is leszek, miniszterelnök és csillagász, és azonkívül megfejtem lóugrás szerint a világrejtvényt.*

LEVENDEL JÚLIA

Blökkencs és Hencó a városba mennek

Hencó cica nem hencsereghet,
Blökkencs kutya sem bújhat paplan alá,
nincs ciculás, csak kutyulás van,
szaladgálás, szeleskedés és szeleburdiság.
Mi történt? – kérdezitek,
mi úzi, hajtja őket,
hogy röpül rájuk gatya, ing, nadrág, szoknya,
s hajba csat? Fésülködnek, locspocsolnak,
felkapnak innen, letesznek amoda,
később meg keresik, nem találják,
vagy ha igen, csak a párját.
Nézzük meg most Blökkencs mancsát,
mit rejt? Ha jól látom, egy kulcs az!
Ó, értem már, mi ez a katyvasz,
hiszen ott lóg a fali naptár,
s benne az áll: kedd 10 óra,
el kell menni a városba.

Hencó nyitja az ajtót, Blökkencs oltja a lámpát,
zárják a zárat, loholnak lefelé, aztán vissza,
ajtó ki, lámpa fel, s nem fogy el a szusz,
mert otthon hagyták a kulcsot,
ami nem egyszerű kulcs ám,
hanem bizony: slussz.
Lecaplatnak az utcára, bepattannak a járgányba
(Hencó jobbra, Blökkencs balra),
beröffen a motor, gurgulázik, nyöszörög.
Blökkencs indít, s a kerekekben máris
tepernek a hörcsögök.
Mert autójuk nem benzines, nem dízeles, és nem is gázos:
salátával, répával megy, hörcsögök hajtják
(csuda egy hajtány!),
csodálja az egész város,
tán még a fél világ is!

- Sötét van, világíts! - szól Hencó.
- Nyugalom, lazíts. Most én vezetek.
A kormányfő én vagyok! - feleli Blökkencs.
- Lassíts, nézd, túéles kanyarok!
- Csigavér, Hencó, nem megy, ha folyton kritizálsz.
Vezetésben én vagyok az ász!
- Legföljebb bubi. Vagy káró kettes...
- Jaj, Hencóka, ne nevetess!
De félre a tréfát, hoztunk elég répát?

- Tele a tank, tepernek a hörcsögök.
- Ez az ipse előttünk tötymörög.
- Az meg ott mit csinál?
- Szerencsétlen flótás... Keresztbe áll!
Az ilyenek miatt kerülünk mi bajba.
- Nézd már, a lehetetlen majma!
Így aztán hiába igyekszel:
kanyarodik, de szerinted indexel?
- Az meg kidobja a szemetet az ablakon!
Hé, uram, valamit elejtett! Elkélne itt pár pofon!
- Nyugalom, Blökkencs, majd megtanulja.
Bár, ahogy nézem, nem az a fajta...
- Hát vezetni mindenki elfelejtett?
- Sose tudtak!
Bebiflázák az egyszeregyet,
s mellé máris jogsit szereznek.
Vagy csak veszik, kilóra.
Na, ennek is sokba volt a vizsga...

Így autóznak, s nem győznek dohogni.
Keresztül száguldanak a városon:
puffognak, mint a pöffeteg,
és átkozódnak - rettenet!
Ám mikor elérnek a célba,
jó nagyot nevetnek,
s megfogadják, többé nem neveznek senkit
tetűnek, sügérnek, lajhárnak -
aztán visszafelé mindent pont ugyanúgy csinálnak.

KIRÁLY LEVENTE meséje | ORR MÁTÉ rajza

Aprópénz és rózsa

A rossz szomszédság – emlékszel?, erről írtam a legutóbbi szitakötőben – gyakran abból fakad, hogy túl sokan zsúfolódunk túl kicsi helyen. Egy sokemeletes ház olyan, mintha összeköltözne az egész falu – a házak között nincs tér, kert, utca. De ha már így alakult, ha városban, esetleg nagyvárosban élünk, miért ne tennénk mégiscsak kellemesebbé az életet? Múltkor biztattalak, hogy vedd föl a kapcsolatot a házbellekkel, kezd el egy köszönéssel, kedves pillantással vagy udvarias kérdéssel – vannak már tapasztalataid?

Nálunk a szomszéd néni, aki évek óta egyedül él, reggelenként mindig éppen akkor nyitja a lakása ajtaját, amikor kisfiammal az óvodába indulok. Kijön, megigazítja a lábtörlőt, megöntözi a virágait, porrongyot ráz. Néha úgy tűnik, lesi, mikor lépünk ki az ajtón. És persze szóba elegyedünk. Nem akarunk semmi különöset közölni, csak megállapítani, amit úgyis mindketten tudunk: hogy mi az óvodába indulunk, ő pedig most megöntözi a virágait. Vagy, hogy esik az eső, esetleg süt a nap... Egyre szívesebben beszélgetek vele, mert érzem, számít erre a néhány percnyi, talán másodpercnyi együttlétre.

A magányos emberek zöme idősebb. Ahogy mondani szokás, nincs se kutyájuk, se macskájuk. Vagy éppen hogy kutyájuk-macskájuk van, de emberük, az nincs... Öregszik a társadalmunk. Mi itt Európában viszonylag egészségesen és jólétben élünk, ezért egyre hosszabb életre számíthatunk. Ugyanakkor egyre kevesebb gyerekünk születik. Idős emberek vesznek

körül bennünket, és remélhetően mi is öregek leszünk egyszer. Ezért, bármennyire távolinak tűnik is, fontos, hogy mielőbb

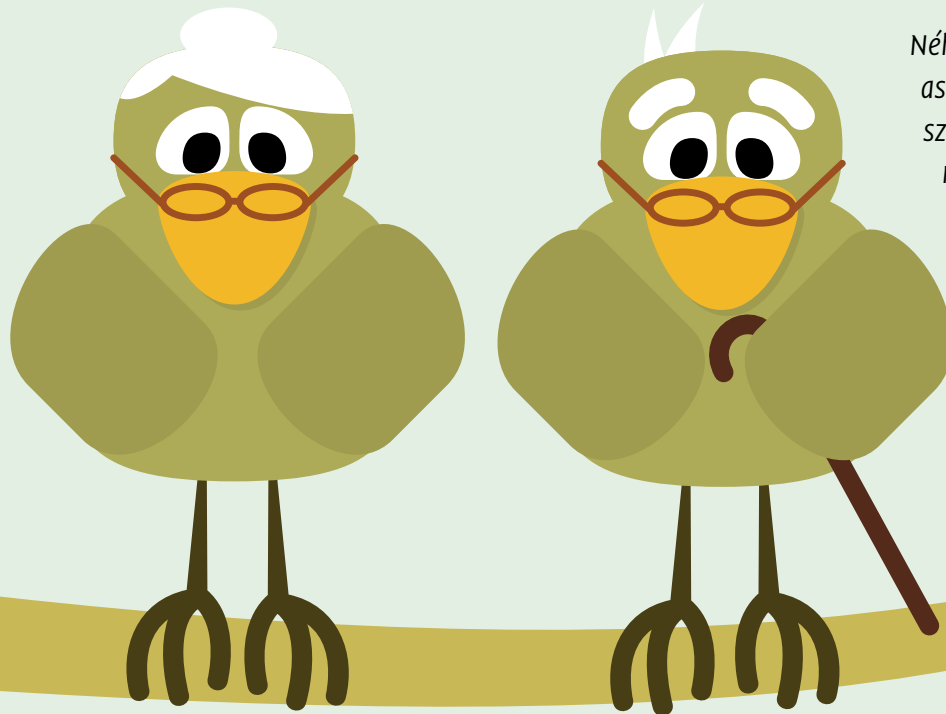
megismerd, értsd az idősekre jellemző mozgást, beszédet, érzelmeket.

Ma már egyre kevesebb az olyan nagycsalád, ahol több nemzedék él együtt: unoka, szülő, nagyszülő, ezért sokszor okoz keserűséget az idősebbeknek a fiatalok tájékozatlansága – vagy figyelmetlensége. Nagyon egyszerű dolgokra gondolok ám! Itt van például a közlekedés. Igen, tudom, át kell adni a helyünket a járműveken!, mondd erre. Ez is fontos, de nem mindig elég.

A fiataloknak természetes a gyorsabb tempó, ügyesen sasszézna a járdán, felugranak villamosra, hamar odébb lépnek, ha akadály adódik. Az öregek meg toporognak, elbizonytalanodnak. Úgy érzik, útban vannak, s néha csakugyan azt tapasztalják, hogy bosszúságot okoznak tehetetlenkedésükkel. Holott azért lassúak, mert nem tudnak másmilyenek lenni. Szédülnek, fáj a lábuk, rosszul látnak, rosszul hallanak. Betegségek gyötrik őket – és szenvednek a saját sérülékenységüktől, érzékenységüktől is. Ne hidd például, hogy túlzott nyájasságra, lekezelő dédelgetésre vágnak. Van, amikor elég *nem* éreztetni velük, hogy akadályoznak. Ha a pénztárnál hosszan keresgéljük tárcájukban az aprót, nem kell sóhajtozni a fülükbe, vagy türelmetlenül dobolni, csettintgetni mellettük. Elég baj nekik, hogy rossz a szemük. De lehet, hogy azért kutatnak apró után, mert a nyugdíjból nem maradt egyetlen nagy címletű papírpénz sem.

Ugye, milyen jó móka elképzelni, hogy kis időre „beköltözünk” valaki más lelkébe, ahonnan minden másképp látszik? Hát tessék! Gondold el, milyen remegő kézzel öt- meg tízforintosokat keresgélni egy kopott pénztárcában, s közben vigyázni a látszatra, hogy minél kevésbé vegyék észre a nincstelenséget! Ehhez igazi beleérzőképesség – *empátia* – szükséges!

El ne feledjem, mi mostanában már nemcsak az időjárásról beszélgetünk a szomszéd nénivel. Megtanított, hogyan telettessem át a cserepes őszirózsát. Kaptam tőle valamit – és ő is tőlem: értékeltem a tudását.

Néhány napig figyeld a tévéreklámokat aszerint, hogy milyen korú emberek szerepelnek benne, és kiknek szánják a reklámozott termékeket! Statisztikát is készíthetsz: hány fiatal és hány idős ember szerepel a reklámokban?

NÁDORI LÍDIA

>> SZÓRÓL SZÓRA

Tutyimutyi paksaméta

Hogy a „tutyimutyi paksaméta” semmit sem jelent? Na-na! De hát te is érzékeled, hogy jól hangzik, nem? Vidáman lüktet, feléd fordul, szinte megállít. Ha rákérdezel, *az meg mi a csoda, az a tutyimutyi paksaméta, erre már tényleg kíváncsi vagyok* – te is kimondtad (olvastad), és ezzel harmadszor kelt életre a két szó, a két hangalakból összekapaszkodó kifejezés. Elfogadhatod hát érvemet: lehet, hogy semmi egyértelmű, konkrét valamit nem jelent ugyan, de azért létezik. Hallható és mondható. Valóság. Hangulata van, ritmusa, zenéje és homályosan még valami képszerűség is feldereng az emberben, ha fülel, figyel, érez és gondol.

Ha képzeld – igen! Társul a kifejezéshez, használja, megnevez vele valamit. Mert ha csak úgy találomra rakosgatunk össze szavakat, abból csak értelmetlen zagyvaság lesz, azzal csak azt mondhatjuk ki, hogy nem törődünk a szavakkal, mindegy, mit beszélünk.

Lehetséges persze, hogy a *Tutyimutyi paksaméta* egy szójátékos versnek a címe vagy... mondjuk, a harmadik sora, csak éppen nem ismerjük, se én, se te. De a két szó magában is megáll, s ebben a szótól szóig sétafikáló – ez is milyen jól hangzik! – mesében a szavak jelentéstől független érzékletességéről, hangzóságáról szeretnék beszélgetni veled. Létezik-e ilyesmi?

Ha akarom, igen. Mert különben a jelentés akkor is hat, ha nem akarom. A „béke” és a „szeretet” kétségtelenül jót jelent, de lapos, szürke, jellegtelen a hangzása, a sok „e” mekegő hatást kelt. És ha fordítva okoskodunk? Hangozhat-e vonzóan egy csúfságot, förtelmességet vagy akár csak szomorúságot, szenvedést megnevező szó? A „halál” például a két leglágabb mássalhangzóval és a két mély magánhangzóval a magában huhogó és hideg „h”-t is megzendíti. Nyelvünk a hangutánzás és hangfestés dolgában, a hallomások zenei lehetőségeiben nagyon is gazdag, és a jó hangzás elsősorban ezektől függ. Meg a személytől, aki a szót kimondja, tőled és tőlem. Vissza is térek a tutyimutyihoz és a paksamétához.

Azért tetszenek, mert mindkettő egyéniség, mozgékony hangzat, és különféle részekből áll össze egészé: hallomássá. A tutyimutyi mozgalmassága mulatságos, és akkor is kedves, ha bosszantó. Az „u” meg a „ty” puha, mint a rongyból varrt, gyapjúból kötött tutyi, és a két „i” botladozva föl-fölfénylik... Nekem, teszem hozzá: hallás és látás összevegyül. És neked? Ahogy a hangzással játszom, még az is eszembe jut: a tutyik mutyiznak... A paksaméta meg eleve kihívó, mielőtt még tudnám, hogy miféle. Nagyképű és fölösleges egyszerre, fele paksa, fele méta: rejtélyesen összepakolt kis csomag, öntelt köteg.

Karinthy Frigyeset egyszer megkérték magyarul nem beszélő ismerősei, hogy mondjon valamilyen nagyon durva, káromló magyar kifejezést, és ő rávágta: *bútorraktár*.

Szerinted miért fogadták el hallgatói kétség nélkül a választ?

HORGAS BÉLA

Azt állítom: asztal

A nyelv, a beszéd roppant csalfa, mert *valahogyan*, valamilyen nézőpontból, szemszögből ábrázolja körülöttünk a világot. Különösen a szavak jelentésének kialakulását, történetét figyelve érhetjük ezt tetten.

A magyar nyelvet beszélőknek természetes, hogy amikor az asztalról akarunk szólni, azt mondjuk: *asztal*. Nemigen gondolunk arra, hogy a szót hajdan egyik szláv szomszédunk nyelvéből vettük át; ők így ejthették: 'sztolj', s mivel a magyar nyelv nem szereti, ha a szó elején két mássalhangzó (itt: -sz- és -t-) torlódik, a beszélők a szó elejére illesztettek egy magánhangzót, hogy könnyebben lehessen kiejteni; így lett a *asztolj*-ből először *o-sztolj*, majd *a-sztal*. (Hasonlóan keletkezett a latin *scola* szóból a magyar *iskola* is.) Az *asztal* szó, amikor átvettük a szláv nyelvből, olyan padra, lócára vonatkozott, amelyeken tányérokat és egyéb edényeket lehetett tartani, később alakult ki mai jelentése. A *magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*, amelyben szavak eredete és jelentésük története (vagyis idegen szóval: *etimológiája*) után kutathatsz, általában minden könyvtárban megvan. Persze előfordul, hogy nem ismerjük bizonyos szavaink eredetét (ilyen például az *eszköz*), és vannak bizonytalan, illetve vitatott eredetű szavak is (például a *feled*, *fejsze*, *egész*). A legtöbb szó eredetét a nyelvészek megtalálták; az ilyen nyomozás igazi detektív-feladat, sokszor valóságos krimi.

A szláv nyelvben, amelyből szavunkat átvettük, a *asztolj* a *asztaty*, vagyis a '(valaki/valami valahol) áll' igéből származik. Talán az történt, hogy valaki egy tárgyat fabrikált, amire tányérokat és egyéb edényeket lehetett tenni. Amikor a tárgyat meg akarta nevezni, azt mondta rá (természetesen a saját nyelvén): 'az álló (tárgy, dolog)', vagyis a tárgynak azt a tulajdonságát emelte ki, hogy lábakon áll, ebből a nézőpontból ábrázolta. Kiemelhette volna más tulajdonságát is; például hogy fából készült, vagy hogy a lábakon négyszögletes deszkaféle volt, és így tovább: az asztalt sok szempontból ábrázolhatjuk.

Rengeteg fejtörést okozott a nyelvészeknek, hogy az első névadás, megnevezés pontosan miként történt. Valószínű, hogy valaki rámutatott egy tárgyra és közben hangokat hallatott. A hangsort szinte biztosan úgy választotta, hogy kapcsolódjon a nyelvben már meglévő értelmes, jelentéssel rendelkező hangsorokhoz. Persze

joggal kérdezhajjuk: mi volt az *első* szó, amihez a második, a harmadik és így tovább kapcsolódott? Mindez az emberi történet kezdetének homályába vész. De még nehezebb arra válaszolni: ha valaki valamilyen hangsorral megnevezte a tárgyat, hogyan terjedt el az a bizonyos hangsor éppen *arra* a tárgyra? A névadót körülvevő többi ember miért követte a példát, miért egyeztek bele, hogy ők is azzal a hangsorral (pl. *sztolj*) nevezik meg az asztalt? Nem valószínű, hogy a megnevezések kórusban születtek. (Képzeld csak el, hogy nyolc-tíz ember körüláll egy tárgyat, aztán a megadott jelre mindegyik mond valamit, s aki a lehangosabb, annak a megnevezését fogadják el a többiek!) A név inkább egy ember találmánya lehetett, és azért született, mert az új tárgyat más tárgyaktól meg kellett különböztetni. A névadás bizonyára minden előzetes tervezés, különösebb hűhó és névadó ünnepeég nélkül, szinte véletlenül, a tárgy mindennapos használata közben keletkezett, s másoknak egyszerűen megtetszett az elnevezés. A tárgyaknak eleinte több megnevezését ismerhették, de idővel leginkább egy terjedt el a sok közül, a többi először régiesnek tűnt, majd elfelejtették. Gondoljunk például a *telefon* szóra: a hivatalos nyelvben harminc-negyven éve még használták a *távbeszélő* kifejezést, de ma már a hivatalok is inkább telefon-társaságokról, telefon-állomásokról beszélnek, az meg különösen mulatságos volna, ha valaki ma azt kérdezné: „ebben a lakásban hol a távbeszélő?”. Újabban már a *telefont* is elhagyjuk a *mobiletelefon* szóból, és még csak nem is telefonálunk, hanem mobilozunk egymásnak. Ha a megnevezés elterjed, és mindenki használja, már nemigen lehet változtatni rajta. Amikor az anyanyelvünket megtanuljuk, tudomásul vesszük, hogy nyelvünkben az asztal – *asztal*. Egy reggel dönthetek úgy, hogy én az asztalt ezentúl *kerekségnek*, *laposságnak* nevezem, sőt, *hapatyukának* is mondhatom: egyik sem lenne célravezető, mert mások nem értenének meg. Nyelvünk szabályait általában „vakon” követjük, nem kérdezzük meg, mit miért neveznek éppen így. Ha a szó történetét kikutatjuk, rácsodálkozhatunk a nézőpontra is, bár, sajnos, sokszor ez is homályba vész.

Az angolban az asztal *table* (ejtsd: tébl), ez a latin *tabula* szóból ered, ami (*fa*)*lapot*, *deszkát* jelent. A latin névadó tehát az asztal sok tulajdonsága közül nem azt emelte ki, hogy áll, hanem hogy egy négyszögletes lapot erősítettek a lábakra: ezen keresztül nevezte meg az asztalt – ez volt a nézőpont. A németben az asztal *Tisch* (ejtsd: tis), ez a görög *diskos* (ejtsd: diszkosz) szóra vezethető vissza, amelynek jelentése (*lapos*) *karika*. Lehet, hogy az első görög asztalt kerekre készítette mestere? Azaz: lehet, hogy a görög névadó is az asztal lapja után nevezte meg az asztalt, csak hogy ez a lap köralakú volt?

A nézőpont, a nyelv „csalfa ábrázolásmódja” tehát néha nyomon követhető, de ha rábukkanunk, a nyelv mindennapos használata közben csak a legritkább esetben jut eszünkbe. Pedig minden nyelvben a világ más lehetséges látásmódja rejtőzik. A hétköznapi nyelv használata közben általában beérjük azzal, hogy a dolgokat egyszerűen megnevezzük: ha megérteneink minket, megnyugszunk, és eszünkbe se jut, hogy a megnevezés és világ kapcsolatát vizsgáljuk. A költői nyelv azonban gyakran épp azt a homályba vésző időszakot idézi fel, amikor a dolgok először kaptak nevet. A költői nyelv a dolgok, jelenségek, emberek új tulajdonságát, új arcát mutatja meg. Azt mondhatjuk: minden műben új nyelv és világ keletkezik. Például Tandori Dezső Az *asztal* című versében ezt olvassuk:

Hangzóvázás szókeresés

Ha odaillő magánhangzókkal egészíted ki a mássalhangzós vázat, ismert szavakat hozhatsz létre. Annyi szót alkothatsz így, ahányszor ismétlődik a hézagos hangzóváz.

Minta

K_V_R
↓
KAVAR

K_V_R
↓
KEVER

K_V_R
↓
KIVER

K_V_R
↓
KÖVÉR

K_V_R
↓
KIVÁR

K_V_R
↓
KŐVÁR

Feladványok

V_R_S
↓

V_R_S
↓

V_R_S
↓

V_R_S
↓

V_R_S
↓

V_R_S
↓

V_R_S
↓

V_R_S
↓

V_R_S
↓

K_SZ_L
⌀ ↓

K_SZ_L
⌀ ↓

K_SZ_L
⌀ ↓

K_SZ_L
⌀ ↓

K_SZ_L
⌀ ↓

K_SZ_L
⌀ ↓

Szóragasztás

Mindegyik szókapcsolatot össze lehet ragasztani egy-egy jól választott és megfelelőképp elhelyezett mássalhangzóval. Hogy hová kerüljön a ragasztónak szánt hang? Kerülhet a szókapcsolat elé, helyezhető tagjai közé, valamelyik tagjának belsejébe vagy éppen végére. Te döntesz.

Minta

a rang
↓
harang

ép cső
↓
képcső
lépcső

e remény
↓
eredmény
nyeremény

hideg ég
↓
hidegség

két szere
↓
kétszeres
kétszerez

Feladványok

fog amaz
↓

ért elmeforgó árny
↓

öt vény
↓

e játszó fej
↓

Borka és az incifinci

Hol volt, hol nem volt, az Óperenciás tengeren is túl, az Üveghegy és a Varázserdő között félúton, közvetlenül a Tejtó mellett, a boszorkány mézeskalács házától jobbra, de még a hétfejű sárkány barlangja előtt: ott lakott Borka tündér egy fél dióhéjban. A haja szöszke, a szeme gesztenyebarna, a ruhája levélzöld, a nyakában mákszemnyi borostyánokból fűzött sárga lánc. Olyan apró volt Borka, hogy az a fél dióhéj valóságos palotának tűnt hozzá képest: kedvére fogócskázhatott volna napestig a belsejében, egyik szobából ki, a másikba be – csakhogy nem volt kívül fogócskáznia.

Az icipici tündér mellett még a szomszédos tölgyfa aljában lakó hangyák is óriások voltak, a közelükbe se mert menni. Borka egész nap a virágoknak énekelt a réten, hogy jókedvűek legyenek, de egyedül ette a reggelijét (negyed csepp mézet), egyedül az ebédjét (egy szem fenyőmagot), egyedül a vacsoráját (fél szem áfonyát). Esténként harmatvízben fürdött, aztán álomba szenderült mohaágyán. Egy idő óta minden éjjel ugyanazt álmodta: incifinci tündért látott, még nála is kisebbet, a haja barna, a szeme szürke, a ruhája fehér, a nyakában mákszemnyi

rubintokból fűzött lánc piroslott. Kétségbeesetten integetett, és mintha kiabált volna, de az álombéli hangot Borka nem hallotta. Reggelente eltűnődött, ki lehet az incifinci, és miért jelenik meg minden éjjel. Segítséget kér talán? Vagy valamilyen veszélyre figyelmeztet? Nem tudta, mitévő legyen, és csak azt remélte, a következő éjszaka talán meghallja a tündér hangját.

Telt-múlt az idő, az esték egyre hűvösödtek, és egy napon arra ébredt, hogy hó lepte be a rétet, és a virágok hosszú időre álomba merültek. Úgy látszik, most nincs szükség a munkámra, morfondírozott Borka. Akár neki is vághatok, hátha megtalálom az incifincit, és megtudom, mit kiabál. Nyomban útnak indult: elrepült a Tejtó mellett, elhagyta a boszorkány mézeskalács házikóját, sőt, a hétfejű sárkány barlangját is. Olyan gyorsan verdesett aprócska szárnyaival, hogy hamarosan az egész Varázserdő elmaradt a háta mögött. Az Üveghegy lábánál, az Óperenciás-tenger partján végre megpihent: egy üres csigahéjba húzódott éjszakára.

Szörnyű rázkódásra ébredt: vörös csőrök döngették szállása oldalát, és a csigaház ide-oda gurult a fövényen. Borka kidugta a fejét, de rögvest vissza is ugrott, mert a fekete-fehér tollú csigaforgató madár feléje kapott.

– Hé-kás! Nem csiga vagyok, hanem tündér! – kiabált a rövidlátó madárra. A csigaforgató eleinte bambán bámulta a beszélő csigahéjat, majd addig hunyorgott, míg észrevette a lábujjhegyen ágaskodó Borkát.

– Csigának valóban apró vagy, a fél csőrömrre sem elég. Jobb lesz, ha odébbállsz, mert a társaim nem olyan éles szeműek, mint én – és csőrével a háta mögé bökött. Az Óperenciás-tenger partját ellepte a csigaforgatók fekete-fehér serege, csak piros lábuk és csőrük villogott, ahogy minden apró kavicsot felforgattak, hogy ételmezt találjanak.

Borka rémülten iszkolt a csigaházból. Most merre? Előtte a tenger végtelen vize terpeszkedett, háta mögött az Üveghegy végtelen magassága nyújtózkodott. Jobbra a csigaforgatók, balra a messzeségben a Varázserdő. Visszaforduljon? Akármilyen cseppnyi tündér volt, a bátorsága egy óriáséval is felért. Nekirugaszkodott hát, hogy feljusson az Üveghegy csúcsára. Repült, repült, amíg a szárnya bírta, de ahogy egyre feljebb került, minduntalan beleakadt a felhőfoslányokba. Amikor végre rátalált egy kis beszögellésre a hegy oldalán, leült megpihenni. A hegycsúcs elveszett a sűrű szürke felhőben, és ahogy óvatosan lefelé pillantgatott, a földet sem látta már: a tengerpart fölött köd lebegett, és beborította a csigaforgatók nyüzsgő hadát. Innen egy tapodtat sem mozdulhat, amíg ki nem tisztul a levegő. A beszögellés csak egy kis repedés volt a tükörsima sziklafalon, de finom moha lepte be, és ha jól összehúzta magát, kényelmesen elfért. Leheveredett, magára terítette köpönyegét, és azonnal mély álomba merült.

Álmában ismét megjelent az incifinci, és most mintha közelebb lett volna hozzá: halk suttogást is hallott. A szürke szemű, fehér ruhás tündér mintha még izgatottabban integetett és kiabált volna, tölcsért formált aprócska tenyeréből, úgy harsogott, de Borka csak annyit értett, hogy valami herceget emleget, a többi szó szétfoszlott. Vacogva ébredt a szélfúttá repedésben, mert hiába takarózott a köpenyébe, az Üveghegy oldalában sokkal hidegebb volt, mint az otthoni dióhéjban. Megtornáztatta elgémberedett tagjait és nekiveselkedett az útnak. A szél elsöpörte a felhőt és a ködöt, és egyre dermesztőbben fújta. A tündér szárnyát belepte a dér. Amikor azt hitte, már nem tud tovább repülni, elérte a csúcsot. Olyan tűhegyes volt, hogy Borka is csak féllábon tudott megállni a tetején. Nem is álldogált sokáig, hanem lekuporodott, maga alá terítette a köpenyt, és leszánkázott a hegy másik oldalán. Hosszú-hosszú ideig csúszott – közben ismét lement a nap. Vaksötétben botorkált, mert az Üveghegyen túl a holdsugár nem süttött: lusta volt annyit utazni. Valamiféle völgybe

érkezhetett, és addig-addig tapogatózott, amíg talált néhány száraz falevelet. Egyet a földre terített, a másikat magára húzta, és már aludt is.

Álmában az incifinci tündér végre jól érthetően kiabált:

– Csakhogy megérkeztél! Hónapok óta magyarázom minden éjjel, hogy indulnod kell! Miért késlekedtél? Már csak egyetlen napunk maradt! Azonnal cselekednünk kell!

Borka válaszolni akart, megmagyarázni, hogy a Varázserdőben egy szót sem hallott mindebből, és jött volna korábban is, de... csakhogy álmában a tündér sem képes beszélgetni, így Borka nem tudta meg, hova érkezett, mit kell tennie, és főleg: mi a csoda történik holnap. Amikor felébredt, kopár, üvegsziklás völgyben találta magát, csak a sziklarepedésekben nőtt egy-egy csenevész fa. Összeszedelőzködött, de amikor felröppent, különös alak állta útját: hófehér felhőforma, amely jéghideget fújt a nyakába. Megfordult, hogy elmeneküljön, de ugyanolyan felhőforma lebegett a háta mögött is. Körbepillantott, s lám, az egész völgyet megtöltötték a fehér alakok. Egy szót sem szóltak, de lehetüktől Borka jéggé dermedt. Akkor az egyik felcsippentette, és a völgy mélyén rejtőző barlangba vitte. Egy kőpolcon hosszú nyakú üveg állt, abba hajította a tündért. Borka alaposan megütötte magát, mozdulni sem tudott. Valaki felemelte a fejét és aggodalmasan vizsgálta. Barna haj, szürke szem, fehér ruha és rubint nyaklánc. Az incifinci!

– Látom, megérkeztél – csóválta fejét a szürke szemű. – Nem így gondoltam.

Borka tanácstalanul széttárta a karját, és belefogott volna, hogy elmagyarázza, igazán nem jószántából került az üvegbe, de a rubint nyakláncos felkiáltott:

– Hát elhoztad?!

Borkát elfutotta a méreg. Feltápáskodott, teljes hosszában kihúzta magát, hogy az incifinci is lássa, mennyivel magasabb nála, és ráripakodott.

– Most aztán elég legyen! Azonnal mondd meg, ki vagy és mit keresünk itt! Kik ezek a fehér alakok és mi történik holnap? És mit hoztam el? Mit?

Az incifinci hátrált néhány lépést, és rémülten bámulta:

– De hiszen üzentem a kerecsensólyommal és a vadgerlével, az azúrlepkével és egy esőfelhővel is. Lehetetlen, hogy egyikük sem adta át!

Borka ismét csak széttárta a kezét, és ahogy a köpenye meglibbent, kivillant a

borostánnyclánc.

– Akkor honnan tudtad, hogy magaddal kell hoznod? – mutatott gyanakodva az incifinci a láncra.

– Nem tudtam. Mindig a nyakamban hordom – sóhajtott Borka türelmesen. – És azt sem tudom, ki vagy, hol vagyunk és mi lesz holnap.

– Léna vagyok, és ez Tombác, a lidércherceg barlangja. Holnapra elkészül a koronája, és ha egyszer a fejére teszi, minden lidérc királya lesz. Akkor aztán nem sok jóra számíthatunk. Ezért üzentem, hogy időben elrejtsd a láncot.

A hírvivőket biztos elkapták a lidércek.

– Mit kezdene ez a lidércherceg az én láncokkal?

– Ó, hát te valóban semmit nem tudsz! A lidérckirály koronáját a tündérek ékkövei díszítik, és Tombác már minden követ megszerzett, csak a tiéd és az enyém hiányzik! Mivel erőszakkal nem veheti el a láncokat, sorra börtönbe zárta a tündéreket, amíg szépen oda nem adták maguktól. Akkor szélnek eresztette őket, azóta is szanaszét bolyonganak a világban. Te voltál az utolsó szabad tündér, mert Varázserdő messze van, Tombác lidérceinek sokáig tart, amíg átkelnek az Üveghegyen, és csak télen utazhatnak, a melegben elolvadnak. Szerencse, hogy időben elindultál otthonról, különben már előbb foglyul ejtenek.

– Szép kis szerencse – dühnyögött Borka. – Így is a foglyuk vagyok, ráadásul nálam a nyaklánc. Semmi nem áll Tombác útjába. Hogyhogy neked még megvan a láncod?

– Engem hiába fenyeget, én álomtündér vagyok, és ha a közelembe jön, olyan lidérces álmot bocsátok rá, hogy a foga vacog félelmében. Tudod, a lidércek elég gyávák, csak addig nagy a szájuk, amíg másokat ijesztgetnek, meg hideget fújnak a nyakába. A többi tündért megijesztette, de rajtam nem fog ki. És most, hogy itt a nyakláncod, végre kiszabadulunk!

– Ebből a szűk nyakú palackból?

– Dörzsöljük össze a láncainkat, és meglátod, mi lesz!

Ahogy egymáshoz ért a rubint és a borostyán, narancsvörös lángnyelv csapott fel a tündérek kezéből. A palack megrepedt, csörömpölve széttört és a barlangban egy szempillantás alatt kellemes meleg lett. A lidércek visítva menekültek, de mielőtt elérték a bejáratot, kis tócsákká olvadtak. Egy nagyobb, sötét tócsa a barlang mélyén álló trónszék lábát áztatta.

A két tündér kézenfogva kiröppent a barlangból, és meg sem álltak a Varázserdőig. Hazafelé könnyebb volt az út, hiszen már ketten voltak, és később sem váltak el: Léna beköltözött a fél dióhéjba, és olyan csodás álmokat varázsolt a rét virágainak, hogy Borka reggelenként alig tudta felébreszteni őket.

HORGAS JUDIT meséje | KERESZTES DÓRA rajzai

>> ÉS AKKOR..

a hajó elsodródott

Jules Verne-t (ejtsd: zsül vern) vagy másfél évszázadon át a legismertebb „ifjúsági” íróként tartották számon, olyannyira, hogy a 19. században szokásos keresztnév magyarosítást sem felejtették el lelkes olvasói – talán még te is úgy hallottad és mondod: Verne Gyula. A francia író forgalmas kikötővárosban született, de nemcsak a *hely* – az *idő*, a romantika kora is fűtötte kalandvágyát. A tekintélyes ügyvéd tizenegy esztendőös fiacskája meg is szökött otthonról, beállt hajósinasnak, és szentül eltökélte, hogy távoli, egzotikus világrészekről kincseket hoz majd szerelmének. Az apa azonban utánaeredt, fülön csípte, hazavitte, s a fiú megígérte kétségbeesett anyjának, hogy eztán csak képzeletben utazgat. Maradéktalanul be is váltotta fogadalmát. Hány veszélyeket sem nélkülöző utat tett! A Föld körül, a Holdra, lakatlan szigetekre és a tengermélyre. De öregkoráig megmaradt azért hajózási szenvedélye, s amikor írói jövedelme lehetővé tette, yachtokat vásárolt. Ezekon ugyan nem sokat időzhetett, mert rettentő szigorú napirendet szabott ki magának, reggeltől estig írt és hatalmas házikönyvtárban tanult, készült egy-egy újabb képzeletbeli kalandra.

Úgy tartják, Verne a tudományos-fantasztikus irodalom ősatya – igaz, már a 19. században írt úrhajóról, rakétáról, szuperszonikus repülésről, a Föld hőjének hasznosításáról és egyebekről, de ne feledjük: utazásos történetekkel, ismeretlen lények és eszközök felbukkanásával a leges-legrégebbi irodalmi alkotásokban is találkozhatunk. Talán mert mindenki – gyerek és felnőtt – szíve mélyén kalandkedvelő, s még az óvatosabbak is szívesen olvasnak *mások* kalandjairól.

Már felnőttem, régen túl voltam az első Verne-élményeken, mikor Nemes Nagy Ágnes emlékezésében a magaméra döbbsentem rá. (Ugye, Nemes Nagy sok versét ismered, fújod is talán fejből, a *Lila fecskétől* a *Fekete hattyúig*, és *Bors néni* is jó ismerősöd?, de tudod-e, hogy nagyszerű magyartanár volt, és roppant élvezetesen írt írókról, irodalmi művekről?) Az első Verne-könyv, írta, amit elolvasott, a *Kétévi vakáció* volt, s hogy mennyire lenyűgözte, arra jellemző, hogy éppen betegen feküdt, méghozzá mumpszosan, anyjának meg el kellett menni hazulról, de hogy ő addig se ugráljon ki az ágyból, letett mellé egy tál különleges cseresznyét meg a könyvet. A mumpsz fájdalmas – emlékeztet Nemes Nagy –, különösen rágás közben, a mumpszos gyerek alig eszik, rejtély hát, hogyan történt, de tény és való: mire a mama hazaért, a tálban egyetlen szem cseresznye se maradt, és a könyvet nem tudta letenni.

Talán – tűnődöm most, felidézve mumpsz nélküli, de különben hasonló belefeledkezésemet – ott tartott, amikor a hajótörött és lakatlan szigetre jutott gyerekek húsz hónap után meglátják a partra vetett, jócskán megrongálódott bárkát, s mellette két élettelennek látszó emberi testet. Talán, bizonytalankodom, mert a regény valójában innentől még izgalmasabb, csakugyan letehetetlen, az események gyorsabban peregnek. De hiszen már az alapötlet is izgalmas.

A hajókirándulásra készülődő iskolások az indulás előtti éjszakát kapitány, kormányos – egyáltalán felnőtt nélkül töltik a pazarul felszerelt vitorlásan. A viharban elszabaduló és messzire sodródó hajó utasaira aztán óriási feladat vár: egyszeriben felnőttként kell megszervezniük – egymásra tekintettel – az egész kis közösség életét. Az író ezer apróságra gondol. Valósággal tobzódik a részletek rajzában: a regényből megtudhatod, hogy kell csapdát állítani és tutajt eszközölni. Teát főzni és fókazsírral

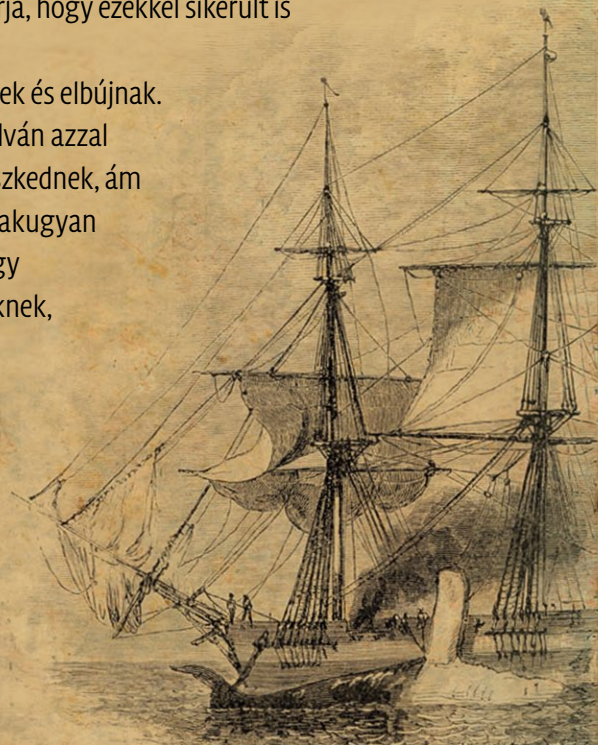
világítani. A 19. századi regény-eszménynek megfelelően csodálatosan ötvöződik az ismeretek közlése meg a legjobb értelemben vett szórakoztatás. A lakatlan sziget különben olyan, mint a bibliabeli Éden. Van itt hal, vad, gyümölcs, van édesvízű folyó és otthont adó barlang, a gyerekek pedig remekül vadásznak és főznek, ráadásul fegyelmezetten tanulnak, a nagyobbak odaadón gondoskodnak a kisebbekről... Már-már hihetetlenül jól alakul minden – a vetélkedés, a fellobbanó féltékenység, még a kisebb csoport lázadása és elkülönülése sem olyan visszafordíthatatlanul tragikus. Inkább jellemző a kor és Verne szemléletére. Kíváncsi vagyok, észreveszed-e (ha igen, ugye, megírod nekünk a szerkesztőségbe?), milyen furcsa a mai olvasónak, hogy a tizennégy új-zélandi, angol nyelvű, gyarmati elit iskolai növendék mellett a hajótöröttek között van egy néger hajósinas is, a kedves-ügyes Moko. A gyerekek többsége angol, de a legjózanabb, az elsőként vezetőnek választott Gordon amerikai, és a regény legrokonszenvesebb hőse, a legbátrabb Briant (ejtsd: brian) meg az öccse az író honfitársa: francia. Nos, Moko, aki a szó szoros értelmében nélkülözhetetlen, s akit mindenki becsül, Briant pedig úgy kedveli, hogy magával viszi fontos felderítésekor – hát nem különös, hogy Moko egyiküket sem tegezi, őt viszont mindenki?! Hogy mégsem egyenrangúként beszélgetnek vele, sőt, a vezetőválasztáskor (és erre csak a számokból következtethetünk!) nincs szavazati joga?!

Megesik, hogy jaguár vagy sakál támad a gyerekekre, de a ragadozóknál jobban tartanak az esetleges bennszülöttektől, és Verne mindvégig azt sugallja, hogy az állatok valóban nem annyira veszedelmesek, mint a rossz szándékú emberek. Igaz, nekünk már mulatságos, ahogy nagy tudású, természettudományosan művelt szerzőnk az állatokat is emberi tulajdonságokkal ruházza fel, és például a ragadozóknak szánt kelepccéről azt írja, hogy ezekkel sikerült is foglyul ejteni néhány „rosszindulatú” állatot.

A tengerparton megpillantott emberforma testektől a gyerekek megrémülnek és elbújnak. Immár nem az a kérdés, bennszülötteket láttak-e, mert ott a roncsolt bárka, nyilván azzal érkeztek – de vajon élnek-e? Vannak-e társaik? Félelmüket leküzdve visszamerészkednek, ám addigra a testek eltűnnek. Másik szálon azonban hamarosan kitudódik, hogy csakugyan minden kegyetlenségre kész kalózok érkeztek a szigetre, magukkal hurcoltak egy középkorú szolgálóasszonyt, aki azonnal anyai gondoskodással segít a gyerekeknek, és a kormányost, aki a kalózok akciófilmbe illő legyőzése után irányítja a bárka kijávitását és... – hát persze! hazaviszi az egész társaságot.

A befejező oldalon – megint csak a kor szokásai szerint – az író megkérdezi, „milyen erkölcsi tanulságot vonhatunk le ebből a történetből” – és válaszol is nyomban. Az „állhatatosságra”, „rendszeretetre”, „bátorságra” buzdítást, bevallom neked, nem érzem olyan izgalmasnak, mint az önmagáért beszélő történetet. Nekem például tanulságosabb, vagy inkább elgondolkodtatóbb: hogy is van az, hogy annyira szeretünk olvasás közben izgulni, meg sírni, meg nevetni, meg...

KÁMÁN BALÁZS

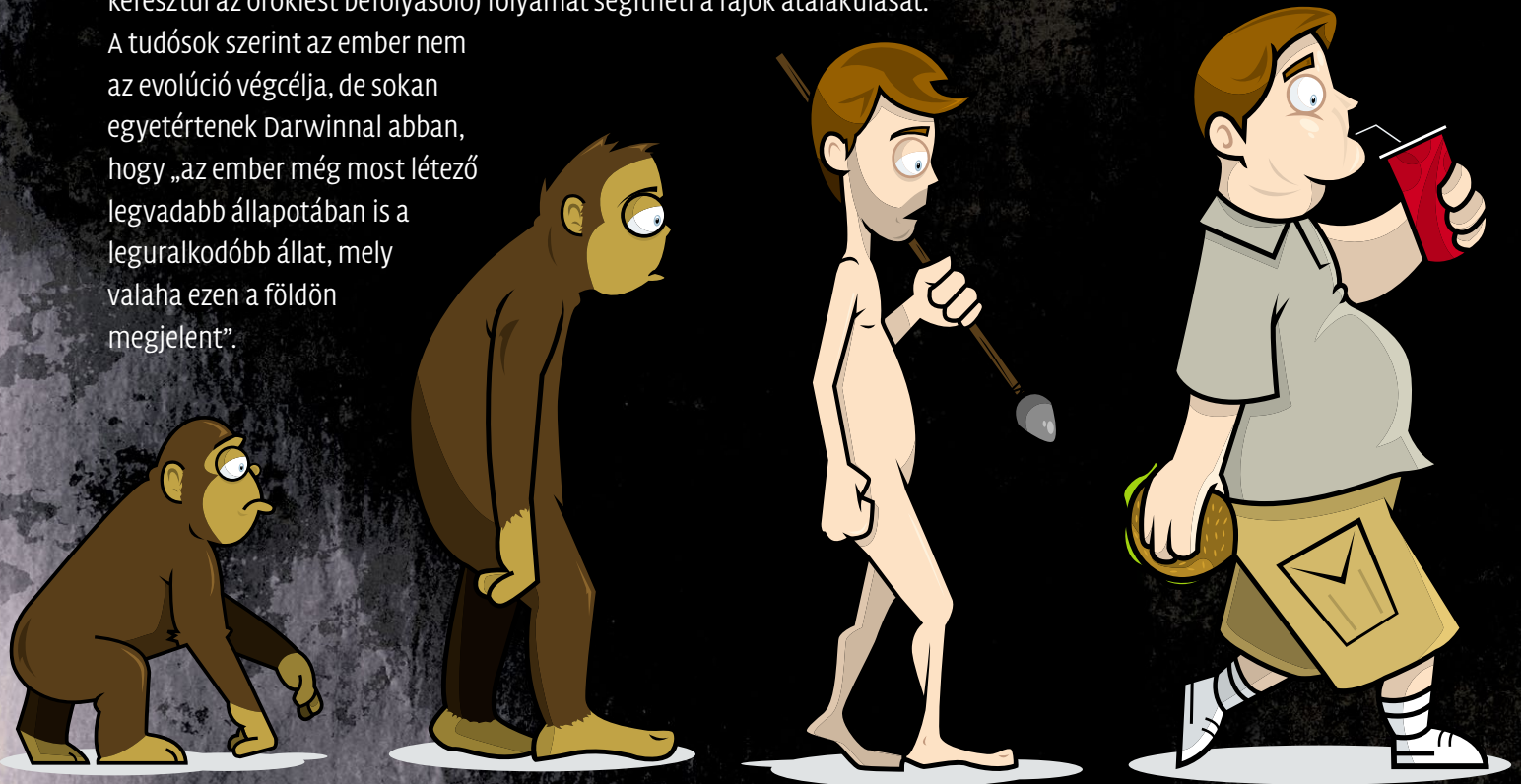
Szitakötő szótár

Gyakran halljuk vagy használjuk az alábbi szavakat, mégsem mindig értjük. Vajon mitől olyan különlegesek?

EVOLÚCIÓ > Eredetileg „kibontást”, „kitekercselést” jelentett a latin „evolutio” kifejezés, és az olvasáshoz kötődött, mivel a könyveket régen papirusztekercsekre írták. A 19. századtól azonban egyre inkább azzal a természeti fejlődéssel, változással azonosították az evolúciót, amely az egyszerű életformáktól a bonyolultabb, összetettebb élőlények felé vezet. Már az ókorban is sokan elmélkedtek az élőlények fokozatos átalakulásáról, ám az evolúció-elmélet részletes kidolgozója Charles Darwin (ejtsd: csársz dárvin) angol tudós. Akkor fogant meg benne az elmélet, amikor ötéves világkörüli utat tett egy vitorlás fedélzetén, és többek között tanulmányozta a még érintetlen Galápagos-szigetek élővilágát. Például 13 pintyfajjal találkozott, amelyek között széles és keskeny csőrűek, tüskével hernyókat kipiszkálók, magevők és vér-kedvelők is voltak – szemmel láthatóan mégis egyetlen őstől származtak.

Darwin csak jóval később, 1859-ben jelentette meg *A fajok eredete* című könyvét, amelynek alapelveit a tudósok ma is elfogadják. A természetes kiválasztódás törvénye (az előnyös tulajdonságok átöröklése, a környezeti változásokhoz való alkalmazkodásban a rátermettebbek túlélése és szaporodása, s így a fajok fokozatos átalakulása) kulcsfontosságú az evolúcióban. Darwin elméletét később kiegészítették a vele egy időben élt Gregor Mendel örökléstani vizsgálataival. Az örökítőanyag, a DNS felfedezésével, szerkezetének leírásával a 20. század közepén megszületett a modern evolúciós elmélet. Bebizonyították, amit már Darwin megsejtett: a természetes kiválasztódás mellett számos más (a géneken keresztül az öröklést befolyásoló) folyamat segítheti a fajok átalakulását.

A tudósok szerint az ember nem az evolúció végcélja, de sokan egyetértenek Darwinnal abban, hogy „az ember még most létező legvadabb állapotában is a leguralkodóbb állat, mely valaha ezen a földön megjelent”.

Az evolúció „diadalútja” töretlen – ma már robotok vagy számítógépes programok is képesek „önfejlesztésre”. Az elméletet számos tudományág felhasználja, a matematikától a pszichológiáig. Mivel a környezetpusztítás mértéke már az ember túlélését is veszélyezteti, sok gondolkodó eljátszott egy ember utáni új földi evolúció ötletével. Kurt Vonnegut (ejtsd: fonnegut) amerikai író *Galápagos* című regénye Darwin elképzeléseit az emberiség átalakulásán szemlélteti: a kitalált történetben egy maroknyi túlélő fokozatosan fókaszzerű külsőre és életmódra tesz szert. És a végeredmény: „A mai ember jámbor és kiegyensúlyozott. Miért? Mert az evolúció levette róla a kezét”. Bernard Malamud *Isteni kegyelem* című regényében viszont az atomháború és a második özönvíz miatt csak egyetlen ember és egy kis csimpánzközösség marad fenn, ám a majmok emberré formálása félresikerül: megtanulnak ugyan beszélni, de újra „megvadulnak”, s megölik az embert.

Szerinted?

A jövőben továbbfejlődik az emberiség? Ha igen, vajon milyen új képességekre tehet szert és hogyan változna meg a testfelépítése?

TEREMTÉS > Az a folyamat vagy cselekedet, amelynek eredményeként valami egészen új születik: akár a mítoszokban és vallásos történetekben a világegyetem, a Föld és lakói, akár egyetlen eredeti alkotás. Darwin születése előtt néhány évvel egy angol tiszteletes óraműhöz hasonlította az isteni teremtést – ha egy kietlen vidéken órát találunk, nem hihetjük ép ésszel, hogy az magától termett. A földi élőlények is annyira összetettek, hogy csakis egy isteni „órászmester”, nem a vak véletlen teremthette őket. Sokan ma is úgy gondolják, szó szerint kell értenünk a Biblia szavait – „kezdetben teremté Isten az eget és a földet” –, és a teremtés 6000 évvel ezelőtt történt. Véleményük szerint az olyan ősmaradványokat, mint a hüllők és madarak közötti evolúciót szemléltető *Archaeopteryx*-leletek, a Teremtő csak megtévesztésül helyezte a földre...

Bár a tudósok a kőzettani és genetikai vizsgálatok alapján azt állítják, a Föld legalább 4,5 milliárd éve létezik, az élet pedig 3,8 milliárd évesnél is idősebb lehet, a hit és a tudomány nem kiengesztelhetetlen ellenségek. Számos nagy tudós, így Galilei vagy Newton (ejtsd: nyúton) is hívő ember volt, az evolúció elmélete pedig semmit nem mond az élet eredetéről, csak az átalakulás törvényszerűségeit ismerteti. Egyes teológusok szerint a teremtés az evolúción keresztül hat és ma is folyamatos – azaz a bibliai teremtéstörténet jelképként értelmezendő. Más gondolkodók azonban éppen a teremtett világ miatt nem hisznek a Teremtőben. A lengyel tudományfilozófus és sci-fi író Stanisław Lem (ejtsd: sztanyilslav lem) például azt gondolja: „a világ annyira sajnálatos módon összerakott, hogy inkább azt hiszem, senki sem csinálta, mintsem hogy valaki szándékosan tette”.

Hisszük vagy sem, az emberi kultúrtörténet bővelkedik teremtésmítoszokban. A zsidó-keresztény Biblia szerint Isten hat nap alatt a semmiből hozta létre a világot, majd a hetediken megpihent. Az iszlám hitben Allah egyenesen hét eget és hét földet alkotott, tele emberekkel, angyalokkal és ördögökkel. A mezopotámiai *Gilgames-eposzban* Marduk, az isteni ösztörny, Tiámat legyőzésével és széthasításával teremtette az eget, a vizeket és a földet, majd egy bajkeverő istenből az embert, akinek „tiszte s kötelessége lett az istenek szolgálatára”. Ez a motívum a Föld minden táján

gyakran előkerül: a maja és azték istenek is a saját jólétük érdekében hozták létre az embert. A semmiből teremtés ötlete is igen elterjedt, az egyiptomi mítoszoktól a hindu *Rig-véd*áig számos szent hagyományban találkozunk vele. Sőt, egyes mítoszokban magától fejlődő világról is olvashatunk. Az is előfordult, hogy a Teremtő alkotása végén ugyanúgy meghalt, mint a halandók, akiket létrehozott – erre példa a kínai Pan Ku isten, aki tizennyolcezer évig élt, de még az amerikai indiánok és a Fülöp-szigeteki bennszülöttek is mutogatták isteneik sírját a hódítóknak.

Mikor már készen van a világ, a számos nép mitológiájában szereplő meghaló és feltámadó istenségek gondoskodhatnak arról, hogy időnként megújuljon. Költemények sora mutatja, hogy a világ újrateemtése, a tél halála és a tavasz győzelme ősi vágyunk. Vörösmarty Mihály versében a tél és tavasz fordulója az emberiség korszakait jelképezi; Petőfi Sándor a telet jégszívű zsarnoknak nevezte, és a szabadságot a tavasszal rokonította; Ady Endre számára a tavasz, a teremtés és a forradalom rokon értelműek. Cukás István alábbi sorai is azt szemléltetik, hogy az első teremtést, a megszületést és a természet évenkénti megújulását hasonlónak látja a képzelet:

*„Gyerek leszek egy percre újra én,
örökzöld időmből kipislogok,
a létezés halhatatlan ívén
a teremtésig visszacsusszanok.*

*Boldog részecske, együtt lüktetek,
s kinyílok mohón, mint tavaszi ág,
ledobjuk, unt kabátot, a telet,
s szívemmel ver a születő világot.*

Szerinted?

Sok mítosz szerint a világot nem jó, hanem gonosz démonok teremtették, mások szerint nem tudatos alkotás, hanem csak „baleset”. A tudósok egy része nem utasítja el a természetfeletti magyarázatokat, más részük az ősröbbanásban hisz. Te mit gondolsz erről?

GYÖRFFY IVÁN

KIÁLLÍTÁS

Az esztergomi Duna Múzeum idén érdekes programot szervez a **Víz Világnapja** alkalmából.

Március 19-én egész napos rendezvény keretében fogadják az iskolás csoportokat a vízről szóló bemutatókkal, foglalkozásokkal.

Ezen a napon nyílik meg a múzeumban a dunaszigeti Pisztráng Kör kiállítása is, amely a természetes ártéri élőhelyeket és az ott élő, veszélyeztetett madarakat mutatja be.

A kiállításon életnagyságú, fából készült madármodellekkel is találkozhatnak a látogatók, a tablók, panorámaképek és érintőképernyős-fülhallgatós feladatok mellett madárnyom-, toll-, tojás- és csontismereti gyakorlat, Szigetköz-Csallóköz puzzle teszi izgalmassá a múzeumlátogatást.

A kiállítás április közepéig látogatható.

További információ:

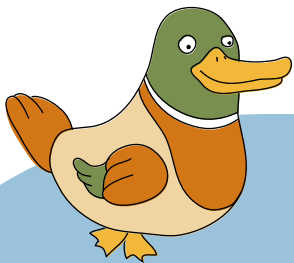
www.dunamuseum.hu

www.vizvilagnap.hu

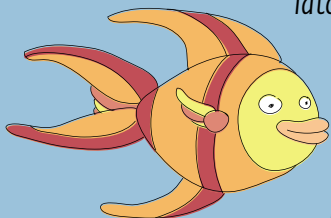

Bent vagyunk a vízben

Biztosan ismered a mondást: „Kint vagyunk a vízből!” – azt jelenti, sikerült megoldani (megúszni!) valamilyen nehézséget, talán éppen az árvizet.

A víz életadó, minden élőlény számára nélkülözhetetlen elem, de aki

látott már, akár filmen vagy fényképen, áradást,

jól tudja, hogy veszélyes is lehet. Most azonban

arra kérünk, vedd bele magad, merülj el benne

– persze nem a szó szoros értelmében, bár az

is jó móka (mosakodni sem árt, ha nem akarsz,

hogy a padtársad fintorogjon), és tanulj meg minél

több érdekességet a vízről. A Szitakötő honlapján

elérheted K-víz játékunkat – itt sellőkkel és kalózokkal, ásványvizekkel és

amazonasi tündérrózsákkal, népdalokkal és versekkel, tengeri csatákkal

és folyami rákokkal, hidakkal és szigetekkel ismerkedhetsz... és még

hosszan sorolhatnánk, hiszen annyi minden eszünkbe juthat a

vízről! Nézd meg a honlap kérdéseit, gyakorold a helyes

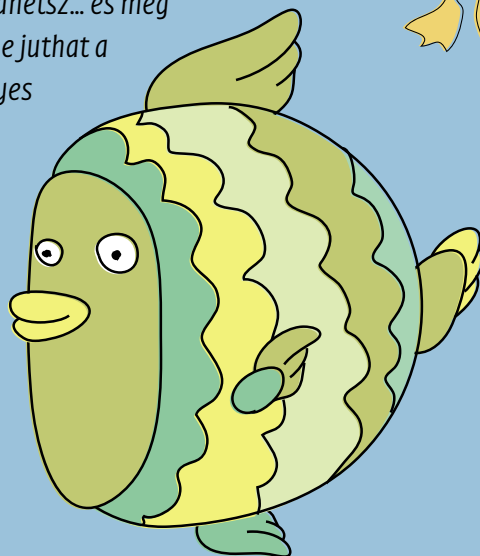
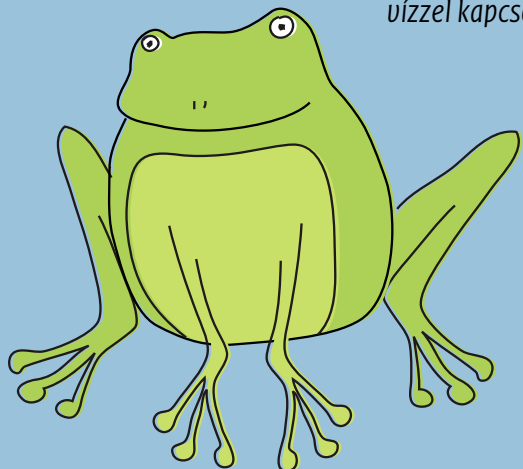
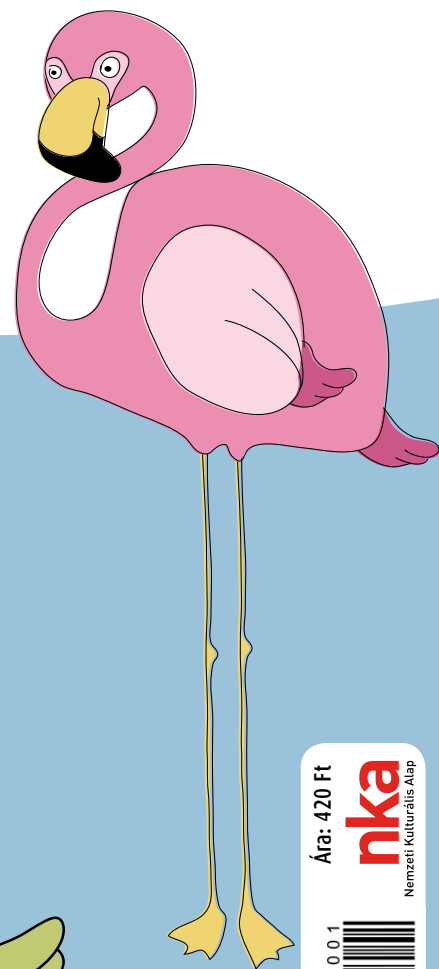
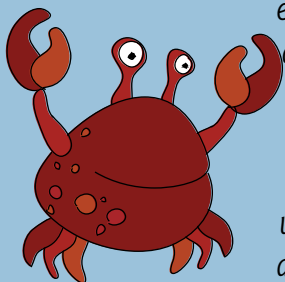
válaszokat, és ha úgy érzed, olyasmit tudsz a vízről,

ami kimaradt, írd meg nekünk! Így a te kérdéseid is

felkerülhetnek a kvízfeladatok közé. A legügyesebb

kérdéseket beküldők részt vehetnek a Szitakötő

vízzel kapcsolatos programjain.

Ára: 420 Ft

nka
Nemzeti Kulturális Alap

ISSN 1789-4972

9 771789 497008